مقالات الصوفیہ

تسلیم الالکبد من تذکرۃ مولانا السید جلال الدین

ایزد پاک یکتا را ستایش و نیایش سزاست کہ گنجینہ بیش بہا گفتار مردان خدا را
معین اسرار برگزیدگان کبریا و درّ شہوار گوہر معرفت قرار داد ہمی بندہ سپہر حقیقت موسوم بہ
مقامات تصوف
ساختۂ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر علوی پرداختۂ جناب شاہ تراب علی کاکوروی قدس سرہما
باشارت منشی محمد عبد الحی عرشی
در مطبع [illegible] واقع لکھنؤ طبع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد حمد خدائی که از نوع بشر انبیا را برگزید و اولیا را اتباع ایشان گردانید و پس از نعت رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبیٰ هادی مضلان و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بندهٔ درگاه باطنی تراب علی ولد حضرت قدوة العارفین و رئیس الکاملین زبدة المحققین و المحدثین کالشیخ الاکبر بلقب الغیب بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الاکبر که این مختصریست مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از آن در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامها آنست و از قول ابو الحسن خرقانی تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والد مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد و امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست

اول جناب حضرت صاحب را قدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام فقیر دست دعا بردارند
تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ، حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ، مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ، حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ، ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ، رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا، فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ، بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ، ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ، سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ، شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ، داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ، حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابوسلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ، حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ، عبداللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ، سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ، فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ، احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ، ابوتراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ، شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ، یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابوحفص حداد رحمۃ اللہ علیہ، حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ، منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ، احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبدالرحمٰن حسین رحمۃ اللہ علیہ، جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ، عمر ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابوسعید خراز رحمۃ اللہ علیہ، ابوالحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ، ابوعثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابومحمد رویم رحمۃ اللہ علیہ، خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ، عبداللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ، یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ، ابویعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ، ابومحمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ، ابوعبداللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابو الحسین بوشنگی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابو علی ابن کاتب رحمۃ اللہ علیہ ابو علی اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابو الخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابو الخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو محمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابو الحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابو سعید ابو الخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابو عمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن الصائغ رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابو جعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو عثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابو القاسم نصیر آبادی رحمۃ اللہ علیہ ابو العباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابو نصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابو القاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابو الفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابو علی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابو عبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد الراسبی رحمۃ اللہ علیہ ابو القاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابو الحسین شیروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابو عبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ
مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤ الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوٰة علیٰ رسوله محمد وآله واصحابه اجمعین کلماتی چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود بر داشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بر یک سخن آن عمل دست دهد بسنده است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی آیه یَختَصُّ بِرَحمَتِهٖ مَن یَشَاءُ فرمود خاصه گرداند
برحمت خود هر کرا خواهد و واسطه و علل از میان برداشت تا دانند که عطای محض است و فرمود
مؤمن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن کنی الهام بود علامت راندگانست

و گفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الهی است نه مذموم است نه محمود و سر معاینه ما را انگاه مسلم عشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بددل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمتر ازیک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آن
که کار خود بخدا باز گذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در و نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو ارزد یکی طعام خوش خوردن و دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خشوع در نماز آنست که اگر تیر با در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسبی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خوردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را از دل پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی هیچ نیست مگر این کلمه بر دل شما
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابو سعید جبیر را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگرچه همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن خلوت
منشین اگرچه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مر امیرانرا اگرچه درجه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من همه
میل ست گفت معنی این سخن بگو که اعتمادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق ست بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت
بآخرت این عین نصیب طلبیست صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بر دارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش همه حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از آن پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه تر است که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
بنیکان گفت اگر کسی مرا بخوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یکی از خصوصیت در خود نیابی گفت فکرت آیینه ایست که حسنات و سیئات تو بتو
نماید گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود چون آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظری که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت
از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت مودت
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت بسته
اهل الله خاموشی عادت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعد و بزبان سرایت کند
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه در رضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاه دارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدای تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکر است و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و زبان
از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه
تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و گفت سه کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور الکریم اگر چه بجای نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرایی که حلال آن حساب بود
و حرام آن عذاب زیرکی آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان برعکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآن را نامه حق میدانستند بشب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نماز که دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیکتر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق ست هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا احمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیز ازین ساحره یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او در اسپس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود یکی وصیت خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا او می سازد تا به چی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخواند الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و در روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کناره شد وسگ بار بوئید آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس پیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامه صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا شکایت بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر فگند پس گفت
هر کرا در شناخت حقش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا سوس حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر کرا با تو سر خوش نیست هرگز سر خوش مباد و هر کرا چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر کرا با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلیکه درو غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی ست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگری راست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبة ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته زیادت
از یکبار بتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در ظنم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان ست اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جای ساکن شوید
که کسی شمارا نه بیند و سنت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهایی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هرکه سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بر وی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة هست و زکوة عقل اندوه طویل هست و
هرکه از حقتعالی بترسد زبان وی گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هرکه نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود و چنانکه عجب هست که در بهشت بگریند عجب تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بحساب من
دهند ننگ دارم و گفت هرکه خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هرکه
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کر
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن هست از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
هست از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هرکه بر ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هرکه در خدای عز و جل عاصی تر هست لعنت بر وی باد و گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرم گرفت از بس که بر منبر رفتم
در سه روز یکبار بیش نمیرفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هرکه ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که مهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبد الله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آئی که هستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمائیم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یکدل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجا ست

کودک را بینید آنچه من وحق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب را مهیا باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان نیست که در نعمت
بر وی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در سطریق هیچ چیز
سخت تر مارا از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از وی بترسی و گفت
سلام با بنای دنیا مکنید و گفت هر گاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذو النون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حقتعالی را عزیز نکند بنده را بعزی عزیز تر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

نشست عارفان اند پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی علم و بی یقین و بی خبر و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول است تا او ماند و شغل خدا و بس و علامت دل بیمار چهار چیز است یکی آنکه از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم است توبه انابت و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود و هر عضوی را توبه است توبه دل نیت کردن است بر ترک شهوات حرام و توبه چشم از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود و بیرون آمدن از حیلت و قوت خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن دل در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش قضا و سه علامت اخلاص است یکی آنکه مدح و ذم پیش او یکسان بود و در رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت بنگریستن در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب است از شهود حق واز سخن حق و آنرا که حق حاضر است بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان است و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صابت‌تر گفت آنکه زبان خود در نگاه دارد پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند یکی وصیت خواست گفت مجلس را حقیر مدار اگرچه قربا شد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می‌شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می‌شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده الاتصال بعده قرب
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت آنکه
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بنفس و گفت و دورتر از خدا کسی است که
ظاهر اشارت او بحد بیش بود و گفتند اندوه که بیشتر گفت بدخوترین مردم ابا یزید بسطامی رحمة الله علیه
ازوی پرسیدند که مرد را درین راه چه بهتر گفت دولتی مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جهد روندگان که بتوحید روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کلمه سر یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون نعره بزد و بوسه داد
و گفت بسر صوفی بیماند که در حق محو شده نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می‌نهادم و بآتش مجاهده می‌تافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به پتک ملامت میزدم تا از خود آئینه ساختم و پنج سال آئینه خود بودم و بانواع
طاعات و عبادات آن آئینه را میزدودم پس یکسال بنظر اعتبار کردم و در میان خود
از غرور و اعتماد و طاعات زناری دیدم پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه باز گشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیده بان
دل بودم چون نگاه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شکستن آن بود و بغیر حق التفات
کردمی و سی سال خدا را می طلبیدم نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و گفت
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال تعجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و سته رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام بر من عرضه میکردند گفتم از ینهمه هیچ نخواهم که
همه حجابست گفتم چرا معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوحیکه ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن گفت مسود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بتو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهر چه فرو آئی بدان محجوب شوی گفت همه چند بار راه او رفتم
تا بقدم دل براه او رفتم راه ندادند و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد او

او دیگر دم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود و گفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گریه و قومی بسماع و رقص و آنها که
متصدیان راه‌اند در بادیهٔ حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت مریدرا
حلاوت طاعت دهند چون بدان خورم گردد و شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجهٔ عارف آنست که صفات حق در وی بود و گفت توبه از معصیت
یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بدتر از گناه است و کمال درجهٔ عارف
سوزش او بود در محبت و گفت یک ذرّه حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر توانید بسر قاعدهٔ فنا اول بازروید تا بدین حدیث رسید و اگر نه این همه صلاح ورزی
وبال است و گفت گناه چنان زیان ندارد که بحرمتی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون بازگردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد دیگر از زیارت راه ندهند و گفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ نباشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه شد
با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعارف نماید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذشتن آن را کاری پندارد دمی است
که کسی او را شناسد دوست ندارد و معرفت بی محبت قدر ندارد و کمترین چیزی که عارف را
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان ازو بستنی او ترک کند

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویهٔ دل عارف نهند او در جنب وجود معرفت حق ایشانرا موجود
نه پندارد و خبر ندارد و تا آن مدعی بود نه عارف و گفت ثمار معرفت بینید و علم با عالم نشیند عالم
گوید من حکیم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی از آن
که بار معرفت نتوانستند کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود رسیدندی
که معرفت خود ایشانرا در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آن دم
در زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوتی چون سخاوت دریا و شفقتی چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا بر گزیند فرعونی بر وی گمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگو و
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد آنگاه فضل خدا اویدن بکار خود و هر که بحق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و
گفت اگر همه سید دولتها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد
در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود و هر که بخود فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس کی خواهی یافت چیزی که میخواهی و گفت نفس صفتی است که زود
جنبید بباطل معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و [illegible]

که دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و بار کس خرد درد و چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه محبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت مرا
تهمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را جاوید بعلیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم از آن گفتند مرد کی بکمال میرسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بر دارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بجد الی رسد گفت آ
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نامتکبر آنست که در هژده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت پانچ چیز بد تر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از آن دارم که گویند چرا کردی یعنی هرچه کنیم در رعونی و شرکست و شرک بد تر

از گناه و ناپارسائی بمن رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یارب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخرش پیدا است
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدای را
بندگانند ابراهیم و موسی - و عیسی صلوة الله علیهم گفت اینهمه منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق و انند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینید همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضا هست و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت حق است و آنهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و آنهم از کافریست و آمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعده حق از کافریست و گفت گریه ده جز است نه از آن ریاست و یکی
از بهر خدا است و آن یک جز را اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردن است بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوشتر آید از آنکه گویند بد مردی بدانکه هنوز مرتدی و پیدا نه از یقین گفت
آنست که هر چه بشنوی بدانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز توان جمع نکردم کسی را بیش از آنکه یک حرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت کیست هم در کسب چگونی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسنکار را ندیدم که بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت را خدا در چهار چیز است یکی امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ماسوی الله است داؤد
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و درومی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بآخرت گوی یعنی از هر دو بگذر تا بحق رسی
یکبار فضیل پیش او در رفته زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته ست
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن ست در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدنست
و تسلیم ثابت بودن ست در وقت نزول بلا و حیا باز بودن ست از خوی بد که خدا
بدان ناراضی ست و مراقبه علم دلست در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت
نکنی که گمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر سر او از خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی حزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
و هر گاه که شور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و در دوستی را
گذشته کن للّه و الّا فاکنس یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان درانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان
هیچ خیر نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از
خوف خالی شود فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردن است و گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست نهاده بکسی ندهد الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطره باخلاص درست آمد و گفت رضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خود هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاه داشت زبان است و مفتاح عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت است و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر پند و عبرت خواهی در اختلاف روز و شب بنگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی بدنیا آورده و گفت حق تعالی
عارف را که بر بستر خفته باشد بهتر می‌گشاید که ایستاده را در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان قربت جویند بخدا آنست که بدانی که خدا بر دل تو مطلع است که از دنیا
و آخرت چیزی نمی‌خواهی الا او را گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر است که بسخن
گفتن و چیزیکه در حشر بشود شکر است در نعمت و صبر است در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که در این مذهب آمد او را سه مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

دموت الاسود و آن احتمال ست و موت الاحمر و آن مرقع داشتن ست و گفت هر که
مقدار یک تسبیح از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود بسلامت
نتواند داشت و گفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر ست و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم ست در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاه دارد و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت و گفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بهمت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض ست بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و آدابش چنان بود که روزی
در بستر پا دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاد و گفت سَلُونِي عَمَّا شِئْتُمْ و پیش ازین
انهما نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود و گفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت و الهامی بندگان بخداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت نگفتند بدان
گرفتی و گفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان ست و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سر همه آفتها سیر خوردن ست و هر که گرسنگی کشد شیطان تا

گرداند و بفرمان خدای تعالی گفت اخلاص جدا کردن است از ماسوی الله و گفت
خبر مخلص از آفت ریا نشود و گفت هر که خدای را به پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدا بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول ما شش چیز است تمسک
به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از مذمومه بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از فقر
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار
بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر این هم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را الیقین دهند در سر وی و جمله جوارح وی بدان الیقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را به نشان او بشناسند و صادق آن نیست

که خدا بر وی فرشته بر گمارد که چون وقت نماز آید بنده را بر گمارد نماز کند
واگر خفته باشد بیدار کند وگفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل
واعتراف بزبان و وفا بالفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
در قرب خدا منقطع شود از البشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون بپذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدایرا
متهم نداری و اگر چیزی بود و یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی و قفاست
مگر توکل را که همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر است از خوف که حیا
خاصا را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن باوامر
است و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا تقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدای تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
ما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است و گفت زهد در چهار چیز است یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافر است یا منافق و یا مرائی و نفس را سرهاست یکی از آن بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
حاضیانرا هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان ثواب رسید
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من در یاام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر و بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمودند که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوردن و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعلی که
رود آنرا نزد ایشان تاویلی است لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بیخلاف

دوم ستایش بنحو نفس سوم عطای بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بنده آن بود که او را مشغول دارد در کاریکه سعادت وے در آن بود ونگاهدارد از شغلیکه او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سه چیز ست اندیشه ایشان از خدا بود وقرار ایشان باخدا بود وشغل ایشان باخدا بود وگفت چون حق بنده را چیزے خواهد در عمل بکشاید ودر سخن بند و نیز بکشاید در عمل و بہ بند و در کسل وگفت حقیقت وفا بهوش آمدن سر ست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از فضول آفت وگفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بے نگاهداشت سنت نوعی ست از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جہل ست وحماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق وگفتن بدقائق و نومید شدن از آنچه هست در دست خلائق وگفت هرکه عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت من راه امید انجم بخدا آنکه از کسی چیزے نخواهی وهیچ نبود که کسی از تو خواهد وگفت چشم فرو خوابانید اگر هم از پری ماده باشد گفت زبان از مدح نگاهدارید چنانکه از ذم گفتند بچه چیز دست یابم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت سی سال ست که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم وگفت دور باید از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران وگفت هرکه خواهد بسلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او گو از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول است مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که بسبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانے که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰہِ و اگر نترسد که آن مکر است و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کوریست از عیوب نفس و مکر قولی است
بے عمل و گفت ادب ترجمان دل است و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیرے عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه باز گردند و گفت
در دلے که چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مردے در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و دقائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان است و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران است و
خفتن وے خفتن مار گزیدگان و عیش وے عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل وگفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود وعیش عارف خوش است
که از خود مشغول است وگفت کار زاهدی از بهر آنهمه بدست گرفتم تا هرچه خواستم از دنیا یافتم
وگفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود بیفتد از ذکر حق وبسیار آمیختن با خلق
از اندکی صدق است وگفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی ورنج آنها بکشی
بی کینه ومکافات وگفت از هیچ برادر بریده مشو بگمان وشک ودست
از صحبت او باز مدار وگفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ ویکی از
رغبت بهشت ویکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر ازین پیش بگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق وکم خوردن فرمودند وگفت هر دل که
ازو علم وحکمت وسخن مشایخ باز گیری بمیرد وگفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که روآری خدا آنجاست وگفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند وچون عمل کنند برای خدا کنند وچون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده آهن تافته بیرون آورد
وبر دست نهاد وگفت صدق این است وگفت هر که مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل واستغفار نکند بزبان واز عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه واجتها وصدق وزهد
برخیزد واز صدق توکل برخیزد واز استقامت معرفت برخیزد وبعده لذت

انس بود بعد از حیا و حیا بعد از خوف بود از مکر و استدراج و در جملهٔ این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که تحمل نتواند کرد تا رفته نبود و هر که تجربه نا کرده
تر بود دیرتر بمنزل رسد و گفت رجا قوت نافذان است و فاضلترین اسباب فوت وقت
که نه در صواب صرف بوده باشد و گفت هر که بدنیا نگاه کند نظر او دست و دوستی حق
از نقش وی از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را نشناسد او در دین خود در غرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت‌تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهیت داشته‌اند که از ذکر حق باز می‌مانده و گفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ سبیل نیست بشناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کند او مشرک است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیک‌ترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشتر است گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم شود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با آنچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هر گاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هر گاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خوابی
گرانتر از خواب غفلت نیست و تمام بندگی در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی

تمام ست یکے ازو سوال کرد کہ کدام عمل فاضلتر ست گفت نگاہداشتن اسرار
والتفات ناکردن بغیر اللہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ گفت ہیچ نمیدانم
مریدرا مضرّ از سفر کردن بر متابعت نفس وہیچ فساد مارا ہ نیافت اِلّا از سفر ہائے
باطل وگفت حق تعالے فرمود دور باشید از کبایر وکبایر نیست اِلّا امیان
نہی بی حقیقت ودعوے فاسد واشارت باطل واطلاق کردن عبارت والفاظ
ثم قال اللہ تعالی اِنَّ الشَّیَاطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰی اَوْلِیَائِہِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ وگفت
ہرگز ہیچکس بہ رضائے خدا تعالے نرسد اگر یک ذرہ دنیارا در دل او مقدارے باشد
وچون بندہ صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکہ عمل کند واگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت کہ عمل کند وگفت شما سہ چیز را دوست
میدارید وآن شما نیست نفس وروح ومال وگفت راحت در دنیا طلب
مکنید کہ نیابید این در بہشت ست وگفت توکل آنست کہ خود را در دریا عبودیت
افگنی ودل در خدمت بستہ داری اگر دہد شکر کنی واگر باز گیرد صبر وگفت عارف را
ہیچ تیرہ نکند وہمہ تیرگیہا بدو روشن شود وگفت ہیچ چیز نافع تر نیست از عبادات
از اصلاح خواطر وہرگز اندیشہ درست شد بعد از ان ہر چہ بر رود از افعال
واحوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمود دور باش
از صحبت سہ قوم یکے علمائے غافل دوم قرّا مداہن سوم متصوف جاہل وگفت
سہ خصلت از صفت اولیا ست اعتماد بر خدا در ہمہ چیز وبی نیاز بودن ازو در ہمہ
چیز ورجوع کردن بدو در ہمہ چیز وگفت ہر کہ اعتبار نگیرد بمعاینہ مستغنی نگردد از
نصیحت وگفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانہا ست چون باعمال نشستہ

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است که عمل گذارد و روزگار خویش بطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا
کرم است و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا او بداد از نفس خویش خدای تعالی
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی و دنیا خمخانه شیطان است
هر که از وی مست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است پر از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آن جمله خشک شود و باتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خداوند ازو
بسیر و چیزی که بعد ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا است و گفتند بر مرید چه
سخت تر گفت همنشینی با اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انس تو بخلق بود
چون بیرون آئی برود و اگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدور حقائق رضا
نماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه و دستی بد از هفتاد سال

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیئات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بشنود پشیمان
شود گفتند بچه شناسیم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا کدام
ایمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکویی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوئی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود و روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید باو رسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
است و گفت تو نیکی نیابی که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از معاینت نظر چیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق بر قدر
یافت خلق است و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هر چند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای رحیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و نهایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هر که بشناخت او را الفکر عبادت کرد او را بدل
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هر که اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هر چند تواند
خاموش باشد گرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد
تا دو چندان عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هر چه ترا است بگوئی و ملازم
باشی چیزی را که ترا بدان فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد رود
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا نبیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود و مغرور است و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از شر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه اوست و گفت عمل که شائسته بود آنرا بر تو فراموش
کند و گفت نابینا آنست که خدا را نشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
او خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند وی روزی
در بغداد در صحبت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ندهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت وی فعل آرید ای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن است نباید جنید
چون این از جنید گفت برخیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص آوردم و دینت
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرتهای سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند تا سالی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبری آشکار کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر سستی را
می بینی که می خسپد وی را ملامت مکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و معلوم آنا طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود گفتی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان وا و همیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوئی ندانم مگر در سخاوت و بدخوئی را نشناسم الا در بخل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه در این جهان
و نه در آن جهان و هر گاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در مصیبت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهلترین که بود گفت عالمترین خلق مطیع ترشان
بود و جاهلترین ایشان عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا بجود عارف بود یا بحجت
آنکه بجود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحجت عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون درنگرد او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتی رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدای گفت نه شوق بغایب بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که امین تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جویی یاری خواه
بر وی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزیین و ریا و گفت طاعت بجهل زیانکارتر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در روی زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
نانها برجای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من ست چشم و زبان و دل و هوا چشم جائے منگر که نشاید و بزبان چیزے
مگو که خدا تعالی بخلاف آنست و دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمان و هوا
نگاهدار در سر و هیچ مگو و اگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکر ست چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتے بیقرار کننده و یا شوقے
بی آرام دهنده گفت اندوه ملکن بر چیزیکه فردا ترا سود نی بود و شاد مباش
الا بچیزی که فردا ترا شاد کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در لقب عمر با جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکرامت نگفتی اصحاب
چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدایرا بچه
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوند نیست که شبهه او
نتواند بود بهیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد
بهیچ خلقی که او نزدیک ست در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیزها ست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزے و نیست بچیزے سبحان الله آنکه

خدا. الا که او چنین هست چنین نیست هیچ چیز از خبر او و اگر کسے شرح این سخن دهد
مجلدها برآید فهم من فهم وگفت اگر من هزار سال بزیم از اعمال یکذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند وگفت روزگار چنان گذاشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بیست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
وگفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سلکه دامے اندازند دام مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان هر سه
دامها گفت چون قدرت معاینه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد چون
عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد وگفت نفس که باضطرار از مرد برآید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خداست بسوزد وگفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبت ها و بلندترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید وگفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکے ابلیس و کشتی او
بغض و یکے هوا و کشتی او مخالفت وگفت در میان هواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس چیزے الحاح کند و تو منع کنی و او معاودت کند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند وگفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

واو مشاهده گم نگردد در زلت گفت طاعت علت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارت می دهد بر آنکه در آن کار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان بسیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس نیست
که بمراد نفس قیام نکند وگفت غافل بودن از خدا سخت تر است از انکه در
آتش شدن وگفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود وگفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی
آسان شود و هر که گوید الله بی مشاهده دروغ زن است و هر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی
اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر سیر شود یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان وگفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افکند
و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم نویسد از وی هیچ نیاید و هر که
میان خود و خدا تعالی توبره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
و خواطر چهار است یکی خاطر است از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطر است از نفس که دعوت کند
بآرایش نفس و تنعم بدنیا و خاطر است از شیطان که دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطر است
از ملک که رغبت و قوت بخشد بر طاعت و عبادت حق وگفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

و ہلاک کنندہ غافلان و گفت ہمت اشارت ہست از خدا و ارادت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود برو و گفت ہرکرا ہمت ہست او بینا است و ہرکرا ارادت ہست نابینا است
و گفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ہست کہ نہایت ریاضت این ہست ہرگاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہر کہ در موافقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظا از خدای فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شواہد ہست
ہرکرا مشاہدہ احوال ہست او رفیق ہست و ہرکرا مشاہدہ صفات است او اسیر است
کہ بہیچ انجا رسد کہ خودی بر جای بود در شبانہ روزی ہزار بار بیاید و میرد چون
فانی شد و شہود حقتعالی حاصل گشت اسیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ہست بمشاہدہ و اول چیزی کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہرکرا سر خالص نبود ہیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی بروی افگنند و ہمہ نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا ہست ہر کہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ہست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوۃ والسلام و گفت تصوف نسبت است
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند و گفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که بعد حجاب
سمکرد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نکرد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هر که پندارد که عارفست مکر وست مکر کرده شده
و معرفت وجود جهل ست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف
معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکرست
و علم با ثبات غدرست و آنچه موجود است در اصل مکر و غدرست و گفت توحید خدا
منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگر چه سیل در دریا باشد اما نه دریا
باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان
دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل ست بی نیل و گفت بمحبت خدا نجد نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و آنس یافتن بود بها و اعتماد کردن بران فضل ست و سخاوت و
اهل الانس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هر چه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میرانده همه و مشاهده
اقامت ربوبیت ست و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نبینی و مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت
مراقبه انتظار غائب است و حیا خجالت ست از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را و بیا

سخت تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق در افتقار بخدای در نهان و آشکارا و نیکی اقتدا برسول خدا تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر علتی هست و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و با خدا ایستاده باشد بحظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغله آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوئی در هر کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر باز داشتن نفس را با خدا بجزع و فرو خوردن تلخی با دردی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام درمیان نه بیند و توکل آنست که خدا را باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای را بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعدهٔ
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل بکنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

دالفت - ونصیحت وشفقت وصحبت با فاسقان نیکوئے بہ ازانکہ با قرار بد خوئی وحیا دیدن آلائے اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین ہر دو حالے زاید کہ آنرا حیا گویند وگفت عنایت پیش از آب وگل بودہ است وحال چیزیست کہ بدل فرود آید اما دایم نبود ورضا دفع اختیار ہست ونیز آنکہ بلا در انعمت شمری وگفت فقر دریائے بلا ہست وفقر خالی شدن دل ہست از اشکال و خوف آنکہ ترک کنی ہوا از خوف وترک عملی گیری بغیر شوق وگفت صوم نصف الطریق ہست وتوبہ را سہ معنی ہست اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت سوم خود را پاک کردن از مظالم وخصومت وگفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر ہست در ذکر وذکر در مشاہدہ مذکور والمین بودن مرید را از مکر کبایر بود دواصل را کفر وتصوف صافی کردن دل ہست از مراعات خلقت ومفارقت از طبیعت وفرومیرانیدن بشریت ودور بودن از دواعی نفسانی وفرود آمدن در صفات روحانی وبلند شدن بعلوم حقیقی وبکار داشتن انچہ اولے تر است لله ونصیحت کردن جملہ امت ووفا بجا آوردن بر حقیقت ومتابعت پیغامبر در شریعت وصوفیان قومی اند قایم بخداوند چنانکہ ایشانرا ندانند الا خداوند تعالے پرسیدند از ہمہ زشتی ہا صوفی را چہ زشت تر گفت بخل وسوال کردند از توحید گفت آنکہ نا چیز نگردد در رسوم وناپیدا شود رسوم علوم وخدا بود چنانکہ بود وہمیشہ باشد نفنا و نقص گرد اورا نیابد باز گفتند کہ توحید چیست گفت صفت بندگی ہمہ ذلت وعجز وضعف واستکانت وصفت خداوند ہمہ عز وقدرت ہر کہ این جدا تواند کرد با آنکہ گم شدہ است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین ہست گفتند چگونہ

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را گفتند تجرید چیست گفت آنکه ظاهر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب را
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجه است تفکریست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکریست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکریست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکریست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون این همه او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حال است که مراقب انتظار میکند
آنچه از و تورع او ترسد لاجرم حالتی بود چنانکه از شبخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفت صادق ان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا نیست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع در غیبت با ایشان دهی آنچه طلب کنند و بار آن بر ایشان
ننهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و عزلت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیزترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسی
دارید که هر نیکی که با او کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از علم و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود و گفت دنیا را ترک کردی راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند میگوئی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه حجاب عام است و خاص نیز سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمرو بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که پرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولی‌تر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا بخوشی
و آسانی ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود و فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را جواب از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت إِنَّ عَبْدًا رَجَعَ إِلَى اللّٰهِ وَتَعَلَّقَ بِاللّٰهِ وَسَكَنَ

فی قرب الله وقد نسی نفسه وما سوی الله فان قلت که من این انت ای من این ترید
لم یکن له حاجة غیر الله و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفتم آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه ست که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بد دلی با خدای معامله مکن روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا در یافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بدو نزدیک ام و مقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذارم
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده و محبره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او نهانست که در روی
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در محبره (دوات ۱۲) می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا پرسم
از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو است راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی و محبره را آلت حجاب می شمری ابو سعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقرا الشئ بالشئ از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند
در واندارد که ایشان را در هیچ کار راحتی بود الا بدو و گفت هر کرا دست دارد
در ذکر بروی کشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در قربت بروی
کشاده کند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند و بی او و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیر است بافتقار پس سرور است باتصال پس فناست با انتباه
پس بقاست بانتظار نرسید هیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گوییم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او
خود را در تمنای بی نهایت انداخت و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بنده باشد در حضور الهی و فنا متلاشی شدن است بحق و بقا
حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است
با خدای تعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز و ول مرد را و بخدای بازگشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد
مستغنی گردد از همه چیز و آنچه بود محتاج گردد در همه چیز و حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفت همه را
گریه بود و گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسد طمع وصال خشک گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدا تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدا تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطر
شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قریب یافت که هرگز بیشترا
حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه
و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره نشوید بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن نیست با خدا تعالی پرسیدند که چونست که حق تعالی [illegible]
بید درویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند و
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابوالحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب هاے نفس است برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمة الله علیه بود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عز و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسند کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی
فارغش پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صبر آنکه خو کرده بود
بکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
و قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست
والرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی که نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نپذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان رود نه به ایشان بود و ایشان طاعت ها را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و نسیان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضر است
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضر است شاهد وعده دایم در رغبت بود
و حاضر است شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و انگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و برعکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی است بر سه
خصلت تعلق ساختن بر فقر و افتقار و محقق شدن به بذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شو کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن معترضات است و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ماسوی الله و از نفس تو نیز و انس سرور دل است بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بخدای از غیر خدای و محبت موافقت است با
وصال و خدمت است با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاهدارد و سر خود را و گوشه دارد نفس خود را و بگذارد فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکه آنچه توانایی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب است در خلیلی علام الغیوب و نفس زدن در
اشارات حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل ستردن و مخافت آنست که از غیر خدا نترسد

در رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
در رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
هر دو سرای بعوض چشم ندارد ابو عبدالله خفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی گرد ترهات
صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطا رحمة الله علیه فرمود بهترین
عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هر چه گفته اند مگوی و
هر چه نکرده اند مکن وگفت مرد را که جویند در میدان علم جویند یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از وی گسسته کن وگفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و
گفت نفسهای خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد از آن هر چه خواه آن کن و افضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات وگفت اگر کسی بیست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از آنکه
شصت سال عبادت باخلاص کند و از آن نجات نفس خود طلبد و هر که خود را
بادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند وگفت
هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها و اخلاق وگفت صحیح ترین عقلها
عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از وی عجب خیزد و
بهترین گناه آنست که پس از آن توبه درآید و آرام گرفتن باسباب مغرور
شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از تحول احوال بود وگفت هر که
اول مدخل او همت بود بخدای رسد و هر که را که ارادت شود بآخرت رسد و هر که را

که آرزوی بود بدنیا رسد و هرچه بنده را از آخرت باز دارد و دنیا بود و بعضے را دنیا سرابود و بعضے را تجارتی و بعضے را عزی و غلبه و بعضے را علم و مفاخرتی بعلم و بعضے را مجلسی و محفلے و بعضے را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن است و گفت سرشت نفس بر بے ادبی است بنده مامور بملازمت ادب است هر که عنان او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوت منافق خوردن و آشامیدن بود و قوت مومن ذکر و جهد مومن و گفت درمیان بنده و خدا انفصالت در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوت دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت از خدا و گفت هرکرا از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت در سر و صاحب آن نفس نه دران سر و حرام گردد و در دو هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا نبود و دیگر همت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاق بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تسلیم بنفس و زندگی صاحب همت بانقطاع از نفس و این زندگی بسوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان بزبان چگونه بود گوییم باطنست همه توحید گرفته یکذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان می جنبانند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم تو نمے یابم

زندگی صاحب تفتیش نفس چنان بود که زبانش از کار شده بود و نفسی اندرو
زندگی صاحب تمت منقطع شدن نفس آن بود که اگر دران هیبت نفس زند هلاک
شود چنانچه لی مع الله وقتٌ و گفت علم چهار است علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان
ارادت نماند پنهان اندوه بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب است میان
قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبت هاست و حیا چون ازین هر دو
دور نماند از هیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف ربوبیت
و توکل حسن التجا است بخدای تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در توحید پیدا آید تا هیچ باز نگیری و از حقیقت سکون بیرون نیائی و معرفت را
سه رکن بود حیا و هیبت و امن و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهر است و باطنی ظاهری نگاهداشت حدهاست
و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای اینکار و انتهای چه بود گفت ابتدایش
معرفت و انتهایش توحید و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت با هر چه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند پنهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق بهتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق ازو خیزد با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و موازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش بکبار یا می

درازکرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادب است یکی گفت عزلتی خواهم گرفت
گفت پس که تمام پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبدالله بن الجلا رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرمم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که ازو هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهد است و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود بآسانی
ازو برتواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و خائف آنکه از همه ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از هرچه
بوهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول و ضعیف ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و راضی آنکه سوال نکند

در متابعت کردن و دعا از غیر و طاعت رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بدانچه
خدای تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت است میرسد بی رنج اما مشغولی و
رنج در زیاده طلبی است و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت نهایت تواضع آنکه هر کرا ببینی
چنان دانی که از تو بهتر است و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی و رفق کنی
با کسی کمتر و تر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و اگر لیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هر جا رجوع بخدا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هرچه
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفیکه مرد را برانگیزد و بی اختیار
کند و شوقیکه مرد را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل است در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض است که بلقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بخلق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی درین هر سه از این هر سه بریده شود و یکی پرسید که عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بر وی تاسف رود و گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق گرفته است
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آن است که

تعلیم داد آدم را اسما و آنفرقه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق
نجاتی چیست گفت در بودن از جهال بصحبت داشتن با علما و دائم بذکر بودن
و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل اتفاقی دارند در نجات اگر در آن وقت
بر آتش روند خبر نیابند و آتش مضرت نرساند و از تیرها که تارک ایشان را
مجروح گردانند الم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد و بترسند و بانگ حرکت از جا بروند
سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بفقد
انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از فقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف
آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و
عبارت نتوان کرد و گفتند چرا محبت با بلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله
علیه وسلم قُرِنَتِ المَحَبَّةُ مَعَ المِحْنَةِ کَیْ لَا یَدَّعِیَهَا کُلُّ سِفْلَةٍ یعنی محبت را به محنت
قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود
ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را
از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد
بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن باسباب منقطع شدن است
از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی
آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیاست و نفس و گفت درست کردن معاملات
بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بر وی و اخلاص در وی و مخلص چون دل بحق دهد تمام
سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف
حالتیست که غائب گرداند صاحب آنرا از گفتگوی دمی برد تا بخدای و از آنجا

بیرون گردانند تا قدرت با او نیست شود و گفت این نه آنی است که چراو
با بدل آمیخته بگردانید و گفت عزیزترین نیستی فقرا آن بود که با فقرا نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که از تمامت نانیستی
او وی وصیت خواست گفت پیش کسی رو که از من بهتر باشد و مرا به کسی گذاری
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه بادیها
خود بخانه او روند و زیارت کنند چرا قدم بر هوای خود ننهند تا بدو رسند و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود بعد از این معاملت ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد ذروی نگر که او مرتد طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود و از بلاها
و غائب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن بوشنجی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست بداشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل پرسیدند از فتوت گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

باهیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بروی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدا تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
خود را عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که دست
عیال خود هم مینی پاک نیکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آورد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعتها در دل پاک ریا بد و سینه منشرح گردد
و نفس او لطیفهای توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک عزلتی گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشمرد و بدینها او را بسبب آن گرامی دارند و احسنها
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و هیچ شمشیری از درون او جهید و بر گردن او [illegible]
نفس که بلطفهای توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکارتر شود از آنکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدرم اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل است بعضی را ثلث

نبوت دهند و بعضی را نیمی و بعضی را زیادت از نیمت تا بجایی رسد که در مجذوبی
اند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و او خاتم الانبیا بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیا بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست‌تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی نبود و گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود که حقتعالی
دوست ندارد که حقیقت خویش را بر ایشان تیره گرداند و مشغول بذکر خیالها
بود که از وسوال نتوان کرد و این مقام بزرگ‌تر از آن است پرسیدند از تقوی
و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد او را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای ترسد در وی
گریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دید منت دوم خوف قطیعت گفت
به هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرد نصیبت و هر که را همت دینی باشد همه کارها
دنیاوی ببرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسند کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسند کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که باوصاف عبودیت
جاهل بود باوصاف ربوبیت جاهل‌تر بود و گفت میخواهی که بقای نفس خود

حق را نشناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کار ناکبرا زکسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسبی که علم او بی جهل
بود دلبسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار او است و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که برا اگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشده مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت سنگی برگیر و دو پای خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست دهد اول نشان حکمت
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود و
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز بخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن بمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بر نفس خود عاشق نشد

کبر و حسد و خواری و مذلت بد و عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابنه هستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد بوا بر وی چیره گردد و
قوت گیرد انگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان تر شود انگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیزند با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهرچه وی کند بسنده کار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی انس جز طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدار کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کس بود که
آبش بر وی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کس بود که خاک بر وی غالب بود لا بد او را بلکه باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد و زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاهدار در آنچه میان تو و خدا است
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر و

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر که او درست شد معرفت خدای هیبت و خشیت
بر وی غالب شد و شکر نعمت مشاهده دست ست نگاهداشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبدالله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گویی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گویی و حکایت از غیر کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
ازان گزیر نیست و لابد بود احتیاج است گفت آدمی عاشق است بر شقاوت خود
و گفت ما بادب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراری است
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت بر آورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است
در جمله کارها بخدا بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر است
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوة درآید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عارف آنست
که از هیچ چیزش عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند

دریافت سخن گوی آنست هم که پندارد که نزدیکترست او بحقیقت دورتر است
و گفت حرام است کسی را که او خدا را میداند و بچیزی دیگر آرام گیرد و گفت شناختن
بجد است و طاعت از علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیکست از آنکه گمانهاست اما دورست در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن قزوینی گفت من گفتم او را بگو لَا اِلٰہَ اِلَّا اَنْتَ تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت کش که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن محاسن خود گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند وا خجالتاه و دیگر لیستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان آن عمل بغایت رسید آنست که در آن عمل جز تقصیر
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه نیست و دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه است و دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

بایگاه نفاق ست و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی ست که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابوحمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هرچه باقی ست بر وی دوست
گرداند و هرچه فانی ست دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد و از شب یادش
نیاید و چون شب درآید بامدادش یاد نیاید احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کس بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابوعبدالله بروجی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طالب ست نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا ابوعبدالله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات ست بمراقبات وگفت هر که دعوی
بندگی کند و اورا هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن ست بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
اورا نه اسم بود و نه رسم وگفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل تر ست از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان ست که کردار ایشان
بر حقیقت ست و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح ست بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور ست
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکو خویی و در راه خلق چیزی بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالی باقی بود و حق تعالی
متولی احوال او بود و او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگمان نیکو بخدای
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی ست که

معاصی ظاهر گرداند که بر تو فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و گفت از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر بر آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا منزل عبودیت ست و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعات او نزدیک او خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاهده و زاهد آن ست
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب ست و هفتاد و یک در حیا ست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار بخدای درست شود عنایت درست شود و گفت
از حکم حکیم مرید سه چیز ست یکی خوابش در وقت غلبه و خورش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله حفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا زبان
فعل پند دهد نه زبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر است در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بدو و ازو و رضای بدو در تدبیر
بود و رضا ازو در آنچه قضا کند و ارادت بیخ دایم است و ترک راحت و وصل
آنست که محبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و دیانت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت طلب ناکردن است
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود و بعد ازان سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هرکه
کوشش بجدیت نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فایده بر دل او
حرام کند و هرکه از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت بآرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلا و اخلاص ثمره یقین است و ریا ثمره شکر
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و غفلت بیرون شدن است از میان رحمت
و نگاه داشتن اگر بر تو رحمت بکند و گفت محاربه عامیان با خطرات است و
محاربه ابدال با فکرت و محاربه زهاد با شهوات و محاربه تائبان با زلات و محاربه
مریدان با لذات و هرکه با خدای پسند گردد سرش با صلاح باشد و مرجع عارفان

ابتدای در بدایت بود و در هیچ مقام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه قدس سره پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته ام اما از هر مذهبی آنچه دشوارتر است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود وگفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیر دوم از عقبی اینک رسیدی بمولی وگفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستند و سر او
گنگ گردانند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولیتر
از خود بخوردن ج نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق از این جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصایر بینندگان و معارف عارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این بچه داند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ وگفت در عالم رضا
اژدهایی است که او را الیقین خوانند هژده هزار عالم در حلق او چون ذره است
در بیابان وگفت همه سالها در طلب بلای او باشیم چون سلطانی که دائم طالب
ولایت باشد وگفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت نزد اجتهاد او بر تکشف وفات و مراد آنست که مکشوفات او برابر اجتهاد
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان است پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و او دار در زخم
و تعجب آنکه این همه با او بود و گفتند اینک تو می‌گوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه او است
و شما میگوئید او گم شده است با آنکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد و وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاد و گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می‌بینی گفتند بلندتر کدام است گفت ترا بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد ما از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده از آن که این فقیر منتخب کرده است می‌نویسد
خواجه عبد الله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی که کدام خصلت
در آدمی نافع‌تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال و گفت هر که ادب آسان گیرد خلل در سنت آسان گیرد و هر که خلل در سنت
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود [illegible] چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
دوست باشند درویشان حق چگونه باشند گفت آن درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشند یعنی دائم طالب باشند که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می‌طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدا تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر نزدیک خلق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر است
از و تواضع کنی وگفت رجا اصلی است که از و خوف پدید آید وخوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن شود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکارا شخصی از و وصیت خواست گفت
خدا را نگاه دار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تراند روزی جوانی پیش او آمد و گریست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از و هیچ نیاید وگفت هر که علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایستهٔ آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
وگفت اگر دنیا را گرده نانی بمن فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان سیم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت حسرت با که غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد و باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرد حسد نبرد باید که بزنند و بهم نکند
که او نیز نرود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شریف ترین
تواضع آنست که خود را بهیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوای
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آزاد وای نیست
پس با طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندیست بر گردن و بندیست در پای بنده از تابعی ابوالحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد و
سخاوت نکند مردگان از وی بهر حال بهتراند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابوالحسن راه دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه و حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش معروف بود
یکی آواز پرهیزگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز تایبان چهارم آواز
اندوهگنان پنجم دوک رشتن زنان خاموش که بوقت رشتن سخن لا یعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید نشنوند آن نور ا
را ببیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد وگفت هر که اهل نماز شود ترس خدا در دلش نبود دایمان ندارد وگفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان بر لب رسیده است وگفت هفتاد و سه سال ست که با حق تعالی زندگانی کردم و یک سخن با او بر خلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و نفس چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود وگفت از حق تعالی بر دلم ندا آمد که اگر با نفس و دیو من آیی شادوت کنم و اگر با نیاز آیی توانگر کنم و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم وگفت تا ما میگوئید که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت جز بخدا وگفت من کار خویش را با اخلاص ندیدم تا وقتیکه بغیر حق دیگر را امید بریدم و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد وگفت سر من عرش ست و پای من تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب وگفت عافیت را طلب کردم در تنهائی یافتم و سلامت را در خاموشی وگفت مزاح مکنید وگفت با خدا چنان صلح کردم که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد وگفت خلق موافق خود با حق میگویند و ابو الحسن موافق حق میگوید وگفت سی سال ست تا روی از خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق میدانند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم و یک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در درآید مرا خاموش نباید بودن وگفت چون دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند وگفت دلیکه درو اندیشهٔ بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید وگفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و جهاد نبود و گفت ملائکه سه جا از اولیا در هیبت اند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی است
دست از کار باز نداشتم و تا حسن خلق ندیدم نسبت به خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد و هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لایق دوستی و صحبت خدا است و گفت بنده چنان نیکو بود که
در زندگانی خویش از وی مرده بود و زنده بجان مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو طلب نکنند تو نیز روزی پیشتر از وقت از و
مطلب و گفت بنده را با حق راه است اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که
آنکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عزوجل چیزی دیگر
باشد اگرچه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمی که بر دنیا حریص بود و زاهدی که او از علم برهنه بود
و صوفی که جاهل بود و گفت اگر زنانی را باز نی و زنانه کنی سلامت بماند و اگر

آن بنا را بامدادی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در شش جهت در چه سخن گوید و گفت از کارهای بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذر دارد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد چون ذکر خدای عز و جل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بروی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غایب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوایی نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهری بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهری بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهری بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیک است اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت چه باید که

روزی بیهزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعد از آن موت نبود
و چون با هستی خویشتن با وی او با هستی خویشتن نبود و گفت هرکه تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او را خداوند خویشتن را دوست بدارد و هرکه در میان
خلق نشیند با خدای او را خویش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست بدارد
و گفت خدای عز و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهر نا بیند و چون
در سفر آشنائی یابد قوی دل بگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس بود که او را
رحم و شفقت بر خلق بود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل پاک و زبان راست نیست و گفت هرکه درین جهان از خدا و رسول
و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقع داران بسیار اند اما از آنجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب ترست از آنکه شمشیر بر روی خوردن
هزار بار و گفت ورد آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و نمی خورند و بسیار بیدار باشند
و نخسبند و گفت درین جهان میا تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نبایدتان یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عز و جل
او را میداند و این چنان کس را خود نبینم دوم آنست که تو باشی و آن نباشی
و سیوم آنکه تو نباشی با همه او باشد و گفت سخن مگوئید تا شنونده آن خدا را نه بیند
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نه بیند و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کنند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عز و جل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن بقا
بود و گفت هر کرا اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر کرا با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که هفت آسمان
و زمین تحمل نکند یا وی یکبار سوی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بیدار
باشد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که او نه بگوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه بیازرده اند لیکن از تو آزار ندارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو بیازارند سیوم آنکه چون بیازاری ایشان را
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانی که بر پشت زمین می باشند و میروند از مردگان اند
و بسا کسانی که در خاک خفته اند و از زندگان اند و گفت هر [illegible] نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه دو قدم دوم خود آتش بهشت
و قدم سوم در آفتاب هست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را مصادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوانند دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا یکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی درون مرگ هست و مشاهده درون مرگ و فنا و بقا درون مرگ هست
دنیای درون مرگ هست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرآیان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط هست که خدایرا بخدا باید دانست و
مخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خداے را یافت و هر که
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نگوئی که او
باشیطان دیگر کرده است اگر باو می بخشد نبازاید واگر بقدر دریا ما شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زد و لی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص هست و هر چه از دید از خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی نهزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر پشیمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بربندد و پرسیدند
که عدّه بدترست یا گناه گفت وعدهٔ خود گناه است پرسیدند که بندگی حق چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر بیک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو نارسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمد و قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
او باش خرقانی سر پسرش را بریدند و بر آستانش نهادند تا شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین دیگی که من نهاده ام اگر هم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با کار آسمان نیست شما میگوئید بخور و گفت هفتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی برضا او نرفته ام و گفت

اگر اینم در رسد و از خیرات برده‌ام تا چهارصد درم وام که در قیامت خصمان من آویخته
باشند دوست تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سؤال کند و
من حاجت او بر نیارم و گفت گاه گاه از بسیاری بهره و اندوه گویم که از لقمه
زقوم خوردمی سیر شدمی از خدا آنگاه گفتم که الهی من از آن توام این لقمه زقوم نخوردم
اگر تو نخواهی خوردم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با او فرو مانده بودم تا در وی من
به گناه نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا باشم گفت نه گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که این تواند بود که تو با اختیار کسی کاری
نیکنی هر چه بخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشکافتندی و با خلق بنمودندی تا خلق دانستی که با خدای عزوجل
بت پرستی راست نیاید همچو بخمر توی از و بنده خواست گفت چهار چیز نگاهدار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاهدارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار تا نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که صد درود گوید و از خدا حاجتی را
خواهد بهتر از آن است که قرآن به هفت قراءة خواند و از خدا بر آن خواهد و گفت

اگر همه دنیا شیر شده بشود و آن بر تو بریان آید هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت پیشین
سلام گذارد میان ظهر و عصر دو رکعت صلاة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شَهِدَ اللهُ و قُلِ اللّٰهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تا بِغَيْرِ حِسَابٍ و إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمهٔ توحید یک بار و بعد سر از سجده
برداشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بزرگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامة خصمان از وی راضی
شوند و اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ و إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ و قلیا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب است که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون
در نماز شوی ستر بخالق باید داشت تا از عهده این بیرون آئی و گفت در سرای
دنیا زیر خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
و مرا از وی خبر نباشد و گفت جنیده ام و خود ناپدید و گوینده ام و خود ناپدید
و شنونده ام و خود ناپدید و گفت اگر خدای تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که
در آید آرام نیابم تا در نماز شام حسابی آن روز را که با خداست نکنم و گفت آنچه در دل

ست سست اگر قطب تو بیرون آید جهان پنهان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت
همه چیزها نهایة دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای هست و قبل از خلق نشان بندگی خود است و از من نشان خداوندی
گویند چنین حکایت کرده شده بود که شیخ با اصحاب چیزی نخورده بود ناگاه شخصی در
خانقاه درآمد با طبقی طعام که نیاز نمود و خیال آورده ام شیخ ردی با اصحاب
کرد و گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد و من نبرد ندانم
تا دعوی صوفیت نشد اصحاب همه دست کشیدند آنکس بالیس برد و گفت زینهار تجرد
و عهد بشکنیم یعنی هرگز اگر دیگری در پای تو دعوت کنند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن نخواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود و گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه‌ای و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا چهارده چیز را
بر خود لازم کردیم چهارده هزار عالم را بران از خود دور میکردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم پنجم تکیه بر جای نیز نکردیم ششم قانع بودیم هفتم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هشتم پیوسته قبله رو نشستیم نهم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم دهم گدائی نکردیم تا چه از حلال ما را رسید دهم خود را با تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز بضرورتی ببازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور و در
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما را امید داشتیم

دانستیم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر سنت
می بود از آن اجتناب میکردم اگر امر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودیم
که در جنگ احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پای سه
نماز گذارده است بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردم و هر چه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
وختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارگی داشته باشد
آنرا نصیحت کنید برفق و درشتی نکنید و اگر درمی از سیم و یا زر با وی یابید آن را
در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آنچیز شوم است و صحبت او مذموم و گفت هر که پندارد
که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق و دوست و بهشت نباشد خویشتن
و پیوند و آدمی و تو هم نباشد بلکه یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال است و پامال است خود مانده است و همت از وی باید داشت
که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی هست بایست
ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم در رحمن افتاده است

کار مشکل است که با جبار و قهار افتاده است و گفت سی سال بود تا فریاد می جستیم
تا آهی می یافتیم و آهی نمی یافتیم اکنون چهل سال است تا ابو سعید را می جوییم
و نمی یابیم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابو سعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست است
و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هرچه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هرچه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هرچه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت و واقف و موقوف سه چیز باشد
و در این سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشتمل فانی گردانیده نبود
کسی معنی یحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی است که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم او است و معشوق هم
او است روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که به برکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
آنکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق تعالی ندارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمردی

چیست گفت آنکہ دوزخ کسی را در پیش چشم وی نیاری وگفت ہر کہ با حق
غافل ترا از خود جاہل تر وگفت ہر کجا عارف و معرفت بود از حق بحث بود وگفت
چون تو نباشی ہمہ او باشد وگفت قاعدہ بندگی بر نیستی ہست تا ذرہ اثبات
در صفات تو میماند حجاب ست ماند کہ اثبات صفت خدا وندا ست ونفی صفت
بندہ وگفت پادشاہان بندہ نقد و ستند جہد کنید تا بندہ شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی وگفت ہر جا کہ پنداشت
تست دوزخ ست وہر جا کہ تو نیستی بہشت ست وگفت حجاب میان بندہ
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب ست آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی وگفت وحشتہا از نفس ست اگر او را نکشتی او
ترا کشد اگر او را مقہور نگردانی او ترا مقہور گرداند خواجہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ
علیہ گفت مرا از خدا تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا ہمہ خلق در نعمت بہشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلا دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم وگفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و ہر جا کہ خواہی برو وگفت ہر کہ
حق را شناسد بوفا عہد لازم بود کہ آرام گیر باوی و اعتماد کند بروی وگفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست کہ متابعت علم کند و اقتدا بسنت ما نماید
اگرچہ علم اندک دارد وگفت ہر کہ اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی ہمہ بلاہا
ازوی دفع کند واگر باغیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بروی رساند
تا بحدی کہ حیات و موت بروی دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد وگفت ہر کہ
چنان زید کہ دنیا بروی گرید آخرت بروی خندان بود وگفت ہر کہ ترک شہوتی کند

ذات را در دل خود خوشی نیابد او در ترک آن کاذب بود وگفت هر کرا توکل
در خویشتن درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در
محی الاموات است وگفت صبر ثبات است بر احکام کتاب وسنت وگفت محبت
محو ارادت است واحتراق جمله صفات وحاجة وگفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن واندرون نگاه کردن وشکم تهی داشتن وقیام شب با تضرع
کردن تا وقت صبح وبا نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم درین مدت از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام ودرین چهل سال مویم نبالید وناخنم دراز نشد وجامه شوخگین نشد
و درین مدت زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام وگفت هشتاد سال است
که شهوت نخویشتن هیچ نخوردم وگفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست ومن نمیدادم شبی یکی در ضعفی غالب شد وکار دم باستخوان
رسید وبوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد وبسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه برخاستم دربوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم که یکی را داغ می کنند واو
فریاد میکند وازو بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان وبخور نفس
بترسید ودم نزد وگفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را با اخلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد وگفت هر که سخن
گوید در اخلاص ونفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان واقران
فضیحت کند وگفت هر که خدمت مشایخ کند ومبتلا گردد بدعوی کاذب او

نصیحت کرد و بدان دعویها وگفت هر که خواهد که معطل گردد و باطل شود
گو دست در رخصت زن وگفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد وگفت
سفله آنست که از خدا نترسد وگفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده وگفت شرف در تواضع است وعزت در تقوی وآرام در قناعت
وگفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو
کم شود وگفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود بر سر وگفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبی است
کسی ازوی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن واگر نتوانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابو بکر طمستانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عزوجل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شمارا بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید وگفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی وگفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد در آن کن که بریده نگرداند ترا از خدا وگفت وصل بی فصل ست
چون فصل بباید وصل نماند وگفت هر که صدق دارد و گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق وگفت راه بخدای بعدد انفاس خلایق ست پس گفت راه خداست
و بران راه ای نیست وگفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک وگفت
سر چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که در آن
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود وگفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت که به دل از فضول باز ماند و گفت هر کرا قیامتی وقت نیست در وقت ولی
اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طلب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه رشد و گفت هر چیز که ترا بکون دشمن
تو است و گفت بر تو باد که محو و رشدی بگریزی گفت مرا بفنا کن گفت
هست که هست شده جمله اشیاست و مدار جمله اشیا باوست خواجه ابو حمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدای را آشکارا دیدم فرود متابعت و سوار کان و بلا
خلق بکشی و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقر الا
آنکه صدیقی بود و گفت هر که آراسته چیز بود از همه آفتها بری است تنگی تن با دل فارغ
و درویشی دائم باز رهی حاضر و صبری تمام با ذکری دائم و گفت چون تو از
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه بین فاقه رسیدی با خود گفتمی که این
فاقه بتو از که رسید پس باد اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود
خواجه ابو محمد نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز دعوی نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم و خطیر
باشد ضرر آن بر خداوندش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضا تو
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند یقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بشر و عوه تا که قول کند از فساد ابتدا بود هر کرا ابتدا اساس

درست شدہ باشد در انتہا ہم درست آید و گفت ہر کہ قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاہ آسان بود بروی ترک دنیا و اہل دنیا و گفت ہر کہ راست
ایستاد با او ہیچکس کژ نگردد و ہر کہ کوژ شد ہیچکس با او راست نشود و گفت ہر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت ہر کہ خواہد
کہ بشناسد کہ چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر کہ چند است قدر ہیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر اللہ وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن ست در تحت امر و نہی برضای حق تعالی خواجہ ممشاد
دینوری رحمۃ اللہ علیہ گویند یکی از دعای خواست گفت برو بگوی خدا شوتا بدعای
ممشادت احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا کہ تو نباشی مرد
برفت و از خلق خزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجہ آنست کہ
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس او ست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزہ و زکوۃ و حال آمد و ہمہ
کس بستہ بتی اند از بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا کہ نہ بیند نفس
خویش را حالی و محالی و ہیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید باک چنان باشد کہ ہر چہ از وی ظاہر شود از خیر و شر برابن از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کنندہ وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاہداشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاہداشتن و گفت ہرگز نزد پیرے نشدم الا از حال خود خالی شدہ
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت ہر کہ نزدیک پیری شود

براتی خاطر خویش او منتفع باند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل اصلاح صلاح دین پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس خویش در بیخ خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارها بر خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در دست دارند از فضول دنیا گفت هرگز به حقیقت عارفان
نرسید تا سر تو ساکن نشود بخدای و استواری در توحید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدای و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
بحق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکما حکمت یافتند بخاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن برضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانند سر و دوست داشتن از چیزی که بکار رست نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هرچه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند
خدا درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی گفت در
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را همی جوییم نمی یابیم در
که جمله صدیقان دل گم کنند چون باز یابیم خبر [illegible] ابو الحسن الصایغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غایب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود و بر آنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا ضاقت

تعالیهم الا شیئاً از حبث و مخافت علیهم التشیهی زمین بالبسط و فراخی خود تنگ هست بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ هست که جهانی می طلبند بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که محبوب دارند تنعم میکنند بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن هست مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون پایستاد حدیث نفس شود که هرچه نفس را دران مدخل بود که در ثبت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت تمنی اهل از فساد طبیعت هست خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا ابوبکر بالغ شد روز بیرون روی گواهی ندهد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در دنیه مرد سوختهٔ تفرقه نیاید روزی بر جهودان گذشت گفت اینهمه معذوراند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی گفت آنجا که قضای لست معذور نیستند جائیکه قضای اوست معذور اند و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است هر جا که توئی لست حظ لست و خلاف راه است و هر جا که ناکامی هست بجان دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد هست آنجا که وجود است جان نامحرم هست تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد کسی را از هرهٔ آن نیست که قدم لیسحر دجود نهد چنانکه مشائخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفته اگر کسی تحقیق یابد که با وجود
خطیب وجود او خوانده مشرک خود گواهی بید هر که با وجود او خطیب وجود خود
خواند به کفر خود تعجیل میکند و هر که با هستی او هستی خویشتن بیند کافر است و هر که
هستی او با هستی خود و خلیفه ناساخته است هر که خود را وجود او داند پندارد و هر که او را
خود داند پندارد از خود و تشبیه دنیایی میکند که نه عبارت بود و نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صورت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید الله مجمل بود و اگر گوید منتهی است محدود و دل مستقر بود و
بود در وجود وجودی بود و در عدم نه موجود بود به حقیقت نه معدوم بود به حقیقت
نه معدوم و نه موجود عبارت محو راه توحید است تا در اینست محو گرداد
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گردون دارد توحید در عالم قدس خویشتن پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل است اما دل نیست که دل عشق آن
که جز در آدم و فرزندان او نشان نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بندد و راه سر تو یابند زبان دل را مینمایند که ترا به خویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
معبود یکی در پیراهن اوست آن را مهر کنند و جهد در مهر کردن خویش کنند در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشند که در حق دیگری محو باشند که دوی
درین راه شرک است تا از زبان و اند که دیده چه دید و نه دیده باید که به زبان
چه گفت و گفت گوینده به حقیقت آن بود که گفت او نرسد در دوا و در سخن تمام
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمر بیست تا میخواهم که بخداوند لقا

خلق دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هشت و سال هست تا در بند آنم
که یک نفس خدای را بدانم و عیب آنکس من نیاز است گفت کاشکی کافری بودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودان و گفت بچهار
بلا مبتلا شده‌ام و آن ایشان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت‌تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت‌تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت‌تر از آنکه مراد در آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار من کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدای تعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آمیزش کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی بیند بهتر است از آنکه در پندار و پنداشت
علم دید معاملگی بیند و گفت چنانکه راست گویان در حقایق دو اقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت تر بی احسان لایق

آن نیست که با اندیره دادیدی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زائل
شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص کرم اند بصفات ربوبیت
گفت چون ربوبیت بر سرایر فرو آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و
شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت
حفظ اوقات است گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را
پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هر که خدا را پرستد برای خدا او
بخدا جاهل است یعنی خدای نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کار
کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که
خدای را بیند کند یعنی من عرف الله کل لسانه و گفت از تعظیم فرمان خداوند
بود که باز ننگری بکونین و بحیت بر از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای
که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است
تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند
و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود
از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخدا است بلک بقای دلها بخدا است بلکه
غیب از خدا بخدا است و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از غرض در دل او
اثری بود و نشواهد را خطرے بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا است در
استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه
صفتها رحمت است مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد بر خیزد از حرکت و سکون خویش و
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه و گفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا و گفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیان اند اگر دنیا را در دل ایشان رفعتی
نبودی از اعراض کردن بر وی تکبر نکردی و گفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید و گفت هر که خدا را بشناخت گنگ گشت و گفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود و گفت هر چند تو امید
زنهار از کار فرمائید چنان نباشید که زنهار از کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون برضا لذت یافت از شهود حق باز ماند و گفت لذت طاعت
و حلاوت از غمره دلشوی که زهر قاتل است و گفت تناول بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن باحوال از غفلات گفت نباشد بیداران قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریف تر است از عمل بحرکات جوارح و گفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال دو جهان فارغ آید و گفت هر که بشناخت او را غایب شد و هر که غرق شد
در دریای شوق او بگداخت و گفت حقیقة خوف وقت مرگ ظاهر شود و گفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود و با خدا
و گفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی ما بدان تمام بود و بی آن همه نکوئیها
زشت بود استقامت است گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پدید آید

اگر امام علما هستی گفت آنکه در ذکر خدای عز و جل پیوسته یقین برگیرد تا
از مانده معرفت در حالتی که نیکو نگاه کنی باشی با خدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدای تعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس دار اوقات خویش وارید خواجه ابو بکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمریست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت جنید بیرون کاد پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و آتش با مشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که آتش خود با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و مشاهده و غایب
یکرنگ بود ابو العباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید بی حاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود و گفتند تصوف چیست گفت چنان باشد
که بودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت صوفی صوفی نبود تا وقتیکه
جملهٔ خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود دیده و سر او با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت ست از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن ست در حضرت اللہ بی غم و گفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن ست بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی ست که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا گفت هیبت گدازنده دلهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وی
صورت بند و هرگز بوی توحید نشنیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب نشه نیارد باز پرسیدند
گفت عارف آن ست که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با او ییم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آن ست
که دنیا را ازار سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظ نه بیند

سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد
و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین
حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسید بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدا تعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدا را است و آنچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی
نشود جز بخدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه باز داشتی
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بی واسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری
دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگر چه از آن
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگر چه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود دیگری از ان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن هر چه اصرار گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود گفتند انس با که کنی بود و گفت دون انس بجز که او بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر خاستن
ارادت تست در ارادت او و در رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه تست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بحر دم از انفاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس است
و گفت نماز سه قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلند ترین
منازل رجا حیاست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گرداند در ما سوی الله گفت خوف از وصال سختتر بود
از خوف مکر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بمو
لی بر آورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر که یکساعت
که بخسپید در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک طرفة العین
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر که بحق تلف بود حق او را خلف بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بیهوده نپیچد بوسعد الحسن دامغانی گفت ای پسر تو باد باشد و دائم باشد
بپاس تو دوست مدار از ما سوی الله گفتند آسوده تر کی باشی گفت آنگاه که او را
با هیچ ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستی قدر خدا هیچ نترسیدی از غیب خدای و گفت
عمریست تا انتظار میکنم که نفسی بر آورم که پنهان بود از دلم و دلم نداند نتوانم و گفت
اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهن شیرخواره نهند مرا بر وی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را داند گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی ثقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جماعه طایفه صحبت دارد بجایگاه مردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مؤدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستی نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه ادب نداده باشند و هر که
ادب از آمری یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه کشوده باشد در هیچ معامله اقتدا بدو نشاید گفت هر که با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود و بر جادهٔ سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی احوال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کنید برای خدای مگر آنکه

صواب بود و هیچ صواب را بجا نیاید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
ننماید مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آف
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آف از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فر دنیا ید بر چیزی که چون رو بد و نهد همه
مشغول بود و چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برپشت اک منافقی بند دیا
مرائی خواجه ابوجعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نه بود دل در هردو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طرب بیشتر در آن بود و اگر بود طرب نبود و توکل استقامت ست بخدا
در هردو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان ست و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا در ور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس نیابد از آنکه اهل حقایق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق بیش از آنکه خلائق را در ایشان پدید گرداند و گفت هر که چهار نامند
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صالح هر که رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در همه کار و هر که روح معرفت بدو رسد بشناسد
موارد و مصالح کارها و هر که روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجه
ابو علی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بر صفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و ببیند از دنیا را پس قفا و سلوک کند طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت است بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن است بر در دوست و آستانه بالین کردن
اگرچه می راندت و گفت تصوف عصابه احرار است و گفت خوف و رجا دو بازوی
مرغ اند چون هر دو بایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون هر دو نمانند مرغ در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را محبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند
و ما دون او را خورد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل است باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله
بذوات خویش از و فانی شوند و یا چگونه اشیا از و غائب شوند که جمله
از و صفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد و نه از و

غایب تواند شد وگفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را وگفت اگر دیدار او از ما زائل شود نام عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم وگفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آن را نبیند و نداند وگفت هر کرا در راه توحید نظر افتد بآنها و خودش
توحید او را از آتش برهاند وگفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع سرایر و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود گفت آنکه باز نگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد وگفت آفت از سه بیماری درآید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس هوا دیده آید
متابعت وی کردن وگفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود یا فتنی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
وگفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیاست فاضلترین گنج مومن
حیاست از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب وگفت طریقت میان صفت و موصوف هست هر که نظر کند بموصوف

خشنود باید گفت قبض اول اسباب مست فنا او بسط اول اسباب مست بقا را و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد آنکو نیست بجز حق تعالی و گفت نیکوترین زمانها تخشیع و اطلاق آن
خواجه ابو الحسن حصری رحمة الله علیه یکی پرسیدند که چه مذهب داری گفت
مذهب ابو حنیفه داشتم آنگاه بمذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل هر صاحب
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیة خواندن کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هرچه آموختی و آنچه نمیدانی و گفت تا به تیغ انکار هرچه اسم و رسم بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هرچه معلول و معلوم است خالی نگردانی ینابیع
حکمت از چشمه دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را تکذیب کند و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر است از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هرچند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

و سماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نه بینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غائب شد حق ظاهر شد تا
و این حقیقت جمع بود که غیر حق نه بیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من نوشتم خدا یرا می نوشتم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت او و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فرا پیش گیر تا خدا ترا فرا پیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای همگی و خواری باید کشید اگر مر اینهمه داری بطاقت
در آئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف بترس از قوی و گفت
بپرهیزید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابو عثمان لسیاری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در بلا و تا شکر نکند بر عشرت
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

و گفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فساق را و
چون حق تعالی نظر سخط کند به بنده در حال او از فکر و هیبت غایب کند
و چون نظر بخشش کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هر که بود ازو بگریزد و گفت سخن
گفتن از حق مگر کسی که از وی محجوب گردد و کسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو جز حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم به توحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد و گفت کنت له بصرا و سمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فناست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید چه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو وارد شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابوعثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را سماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود و بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد دیرا هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هر که او صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدای تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست طلب
بتوانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین تهذیب نیست کسی را اگر
منتظر باشد و گفت هر که با جوانان خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند
منقطعان را چه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فضائل خلل آوردند و پرسیدند
از حقیقت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
برخود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او بدهی
و از و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هر چه از و
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هر چه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت و فرا
نگاهداشت کارها بالعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر است بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز است خود را
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علایق است و رفض خلایق و اتصال
بحقایق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ است در حالت راحت و
گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقایق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجایب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام چهل روز
خورد و مرد صمدانی هشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با اولیا و او از اولیاست
و گفت مشهور و منثور [illegible] خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
اگر نسبت خویش با حق درست کردانیده هرگز اثر نکند درو منازعت طبعی و

وسوسه شیطان نفس را گمراه کند. و دین را و ملک را تباه کند اگر فساد ابتدا باشد.
که با شیاطین مسایرت کند. و گفت هر که در عطا راغب بود در امساک راغب نبود و آنکه در
در عطا راغب بود عزیز است. و گفت موافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
است و هر که موافقت حق یک لحظه با یک خطره درست دارد هیچ حال بعد از آن
مخالفت نورزد. و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که هیچ راه نیست
مگر بدو. و گفت آنها که دلالت میکنند از دو سه کنند که بدو دلیل نیست جز او. و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداء فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت. و گفت هر که ادب نفس نبود ادب دل
نتواند رسید و هر که ادب دل نبود و چگونه محل قربت تواند رسید و هر که ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس به بساط حق نخواهد رسید. و گفت کار اینها دین است
بر کتاب و سنت دوست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و
خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
نکردن. گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیرآباد و نیشاپور بشوریده آوردند
و بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من در میان نه بخدا
میرسند. گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی یابم. گفتند تقوی چیست گفت بپرهیزیدن از ما سوی الله.
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند. و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گردانند. و گفت راحت ظرفی است

پر از عقاب وگفت هر چیزرا قوتی هست قوت روح سماع است وگفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود برابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل وگفت دنیا زندان است چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو وگفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت است و آن گشتن از هر دو عالم است و هر چه در آنست
وگفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست ازو که اشارت
کند بدو وگفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابوالعباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتداء مرا درد
این حدیث درگرفت و دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو بردم ظلم
بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجاام این آرزوی من بر نمی آید وگفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک وگفت آخر درویشی اول صوفی است وگفت تصوف پنهان داشتن
احوال است و جان بذل کردن برادران خواجه ابونصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی است در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند وگفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب است و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد نگاه داشتن و گفت نگریستن بخطا ظن پیدا کند
و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور و نزدیک اهل فقر ادب در مقام قربست
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب است و از یکی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدای را بشناسی نگوئی که شناسم
که آن شرک است و نگوئی که نشناسم آن کفرست ولیکن بگوئی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد حلم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای تو پاک از تو بستانند و با خویش گیرند نیستی تو بتو نماید تا هستی او
در نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواهم که بنده او در بند او بسلامت است
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما مرا
مامی گوئید و ما مرا او میگوئیم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را بینید و ما
او را بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آئینه تو اند چنانکه تو ایشان را
می بینی و آنچه در آئینه خاطر مشاهده کنی همان معنی است که حقیقت احوال آنست
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد و از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی است مرا آن بایستی است که نیست باشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیزیست که چون خود باشم مایه همه معاصی در خود یابم

و توان از خود دست بدارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا و زینت دنیا ایشان را رها کرده اند و برای آخرت بهشت ایشان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود اختیار
بس است که تخم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
وگفت خنک آن بنده که او را یاد نموده اند وگفت جوانمردان رحمت خلق اند
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرند
گفت صحبت نیکان و البته با سه گرامی خلق را بخدا نزدیک نکند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را برادر و برای خویش وگفت دنیا مرداری
وگندیده است وگنده تر از وی آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن با جوانمردی
ومنع کردن ناجوانمردی است وگفت هرچند خلق خالق نزدیک تراست
حاجز تراست وگفت دعاة صد و بست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون حقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا او خدا بودی
وگفت خدا را بخدای جوید و خدا را بخدا یابد و خدا را بخدا داند و اگر خدای یک ذره
بغیر نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
کشته خداوند من است جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را بسنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند به جنید که چه کنم همه را او پیش کشم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند وگفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا دید از من بصفت خویش بدید وگفت یک سجده که برآرد از من بهستی خویش
و نیستی من گرامی تر است بر من از هرچه آفریده آفریدند وگفت من
سه نفر آدم و قرة العین مصطفی پیغمبر صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
اورا زاست من هست و آدم علیه السلام فخر کند بگوید که این از ذریت من هست
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
و اهل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابوالفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت
و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت
نیست خواجه ابوعلی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده سه روزه
گفت هر که جان خود را جاروب در خانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هر که انس او با دون حق باشد او در احوال خود ضعیف باشد وگفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد وگفت مرید در بند بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد وگفت هر که صحبت به پیری بکند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته‌اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هر که صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت مصیبت من

امروز بیشتر از مصیبت اهل دوزخ خواهد بود فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب فوت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود پس تو فرق کن
میان این دو مصیبت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر حاجتی
که از سر خویش اختیار کند بدانش مطالبه کنند و اگر نمائیست و اختیار کند بپوشند
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزدیک
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت نهایت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بار ارادت طاقت مجاهده توان داشت و همت گران بار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بنده بیقراری و بی آرامی
است که هرگز ساکن نشود نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفانراست
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلافت ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوفری کند فردا آنست که وارد
خورد و گفت نفس مفلسی است اگر بیک خدمت قیام نماید از وی بسیار شمر که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از وی بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبه جفا است پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میل زد طریق خدا

بردی بسته است گفت جهد تو بابانست و جهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش وگفت بزرگترین چیزها نشستن
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
یکی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود وگفت از کون درپیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را وگفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد وگفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است وگفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک وگفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی ست که هرگز در عزت نخواهد بود و شقاوتی ست که هرگز
در سعادت نخواهد بود وگفت هر کرا توفیق معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس وگفت جماعتی را خیال بندد که ما کل شدیم یا کل نتوانیم شد این
غافلی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت برایشان درآید که خود را کل دیده باشد
اگر خواهند که بر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش و کرسی
پدید آرد و پس پیش از یکی نبود که باقی تمامیش کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود وگفت همه سخن با او بگوی و از و خواه نه بر دیگری
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد وگفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش وگفت وقت آنست که

تو ہنجا آئی وقت شادی باشد یا نه. و گفت دنیا چهار قسم ست شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب تر است و گفت سخت ترین عقوبت اہل دوزخ
از کفار آن ست که نمی دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدے و گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما انچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد چگونه دستها بریدند و از ان شعور
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگرے چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص ست و
گفت فقر عطای حق ست ہر که بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
ہر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
و گفت اند و هگینی بجاهی راه خدا را چندان ببرد که بی اندوهی بسالی گفت
بدیدار نشنید و اشتیاق نشنید و گفت خدای بیگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق ست که تو ویرا دوست داری گفت ہر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه میکنی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام ست و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبر من علیه السلام و گفت توکل سه درجه ست
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعدهٔ او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وے
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

با رسوا و تشویش نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن سخت است از دیدار
ناقصان و صدق پذیر کردن سخت است از مطالبهٔ نفس و مخلص ما ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن است از خدا هر کرا معرفتش بود هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم یارا نبود و فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت تمیز فرق
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اضلال دهم و سوگند خورد بدین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعید است از غیر حق و انس با و وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایتش معرفت است بخدا و فائدهٔ آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و عید و انواع عقاب
و آزادی آنست که او را از کرم چیزی کشف کنند تا بسنده شود او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را بشناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت در روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت است
و دوام بودن بر آن و هر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گرداند
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف و رجا ماند و گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عدمیت
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باد تا همه هزلها جد بینی
و وقت هزل مباد که همه جدها هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در
خالق هلاکت است و گفت هر که توحید ندارد شفاعت از نکنند و صاحب توحید
روزی لا محاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است بخر دار
مرا رحمت بمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خداوند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود الحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول اهل فنا است و بسط اول اهل بقا است و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله به بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی است نه مکتسب و مکتسبی نه متوکل و مکتسبی
در ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضا نه آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف هیچ مرد نیست که

سر شیر نشیند و همه کس اندو بترسند و او بر پشت شیر از همه کس بر شیر نیز برسد
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف . ابدر می چند بفروختند
غریب آن بود که مدبری دنیا با آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و دعا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ . و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را از دیانت است و تواضع
درویشان با توانگران خیانت . و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد مله
ابو عبدالله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوئی است با کسی که وی را دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبدالله خراز مرا سه چیز

نصیحت کرد یکی حرص بر ادای فرائض با ستر جهد و طاقت و دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود در اسباب
خویش و گفت اندوهای که اسباب آن مجهول باشد عقوبت های گناهان است
گفت صوفی نبود تا بجای نرسد که برندارد وی را زمین و سایه ننهد وی را آسمان
یعنی از هیچ جا وی را راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد وی را از خلق و با همه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از شیخ ابو القاسم مقری
رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق
بقبول یا رد آن و گفت اول برکت از درآمدن در تصوف آنست که راست گو دارد
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین سیروانی الفقیه
قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است
و کفایت ساختن همت برای حق و گفت خلق بلاست در دنیا بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان با واردات باشند نه با اوراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال درگذشته است آنهمه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل برساند خدای خواری را بوی بحق و موقع و
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را از زندگانی گیرد خوشحال و گفت آفت مردم نفس است

تکبیر و هم یعنی خلط گفت فقیر و ارباب فنا پادشاهان دنیا و آخرت اند که بالفضل
در راحت اند ابو عبد الله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همه نور شود و اگر آن ترا
خورد همه ظلمت گردد و در جامه چنان پوش که رعونت و کبر و خیلا او ترا
تولید نشود آنگاه تن تو راست آن جامه ترا بیفروزد گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر حضرت الهی ترا ببیند از آنکار ترا بکار دیگر نباید شد و در آنکار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاه داشت شرع گفت که عمل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
در یاد تو غیر حق را گنجایی نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را چه توان دید گفت باید که صدق
در آئینهٔ طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیده دل
بسوزن عبرت از غبار وجود دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نگاشته نگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره قطعی از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را اید و داد نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره و نیست هر چه بیند از قالب ببیند و قالب از آن بیخبر چنین تمام عالم [illegible]

با قیوم عالم همین فعل ست که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام و وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورت
با وی بهم باشد حقیقت وجود وی را بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت آنست و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را همچو بید و می یابند
گفت گردبادی در هوای صافی از زمین برخیزد و بر صورت مناره مستطیل
بر خویشتن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوایست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت همه
هوا راست و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت وی است خواجه عبد الخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر بمراد نفس خود رفته ام خواجه فرمود که این سخن بجاست
بنده را باختیار چه کار هر کجا گویند برو برویم و هر کجا گویند باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود هر رونده که بسرحد فنای نفس نرسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد دیر اگر خشم شود و غیرت بود
و هرکجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین صفت آنکس که مسلم است که روی براه حق
دارد کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو در روشنائی راه رود سلوک کند خواهی که
شود دل تو چون آئینه شده ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینه و وصایای آنحضرت که بپسر خویش را
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفت است و بمنصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمجلس قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد و در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و مبتدعان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین برباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری و ظاهر خود را میارای که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و در افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و مایهٔ تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی

خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق بقضای مسبوقانه کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و تنفس بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند اما راهی ازین نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که مورد نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

و تحقیق سخن آنکه تو دریافته‌ای این مقدمه چنانچه نفس بود نفس سوای خود را تسخیر
آمده که حجاب حق شود و نفس خود ابتدای سلوک باشد تا آنکه پیدا و رواست گفته‌اند
این طریق است که از رنگهای بیرون ماو بسیار بود و آنچه گفته‌اند که دیگری را بخود وا گذارد
میفرمودند در معنی قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا آمنوا بالله اشارت باین است که
در طریقهٔ عالیه نفی وجود و تعین است باید کرد و اثبات معبود حقیقی هم باید کرد و نیز
نفی وجود نزد ما قریب طریق است لیکن جز بترک اختیار و دید قصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرمودند تعلق ما سوا رونده این راه را حجابی است بزرگ جمعیت
تعلق حجاب است و بی حاصلی با پیوند با کسلی واصلی به و میفرمودند طریقهٔ ما صحبت است
و در نهایت شهرت است و در شهرت آفت خیریت و جمعیت است و جمعیت در صحبت
بسته دانستن بودن در یکدیگر و میفرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن بغیر شرکت است و این شرک از اهل عوام معفو است و از اهل خصوص
معفو نیست و میفرمودند که طریقهٔ ما عروة الوثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا باصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و میفرمودند
که طالب باید که در پناه گاه دوستی از دوستان حق صحبت دارد و در وقت حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اصبت فالزم صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و میفرمودند لا اله نفی اله طبیعت است و الا الله اثبات
معبود حق جل جلاله محمد رسول الله خود را در مقام فاتبعونی در آوردن است
پس معلوم شد از ذکر آنست که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن
کلمهٔ طیبه ما سوا بالکلی نفی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرمودند که بسر توحید رسیدن آن

اما بسر معرفت رسیدن دشوار است خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ بیکی از اصحاب خود نوشتہ مکتوب با خاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاہری و باطنی شما میباشد و علی الدوام بہ نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت آلہی میبود و سید الطائفہ جنید قدس سرہ فرمودہ است شعر ان بدت عینی من الکریم ؛ الحقت اللاحقین بالسابقین ؛ و با اینہمہ اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکہ کوشش را مگذارد و تجسس را چشم میدار و حضرت خواجہ ما را قدس سرہ سوال کردند کہ طریقت بچہ توان یافت فرمودند بشرع و دیگر تعبد الیٰ نفقۃ علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا الجوع المفرط و تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال لمزاج کوشیدن علی الخصوص احیای بین العشائین و قبل از صبح بحیث لا یطلع علیہ احد بتوجہ در خود در یافتن و نفی خواطر علی الخصوص خاطر تمنی بہ نسبت حال و ماضی و استقبال نیک موثر است فی رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب مع اللہ سبحانہ و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانہ و لم یصمت قلبہ خف وزرہ و من صمت لسانہ و قلبہ ظہر لہ سرہ و تجلی لہ ربہ عز و جل و من لم یصمت بلسانہ و لا بقلبہ کان مملکۃ الشیطان و مسخرۃ لہ اعاذنا اللہ سبحانہ من ذلک و من صمت بقلبہ و لم یصمت بلسانہ فھو ناطق بلسان الحکمۃ ساکت عن فضول الکلام رزقنا اللہ تعالےٰ ذلک بفضلہ و کرمہ تمت و ہم فرمودہ اند کہ حجاب میان بندہ و حق سبحانہ تعالیٰ ہمین انفاس صور کونیہ است در دل و این انفاس بسبب صحبتہای پراگندہ و سیر ما و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیادہ میشود و در دل جا نہ میکند بصحبت و مشقت

تمام نفی باید کرد و دیگر آنکه مطالعهٔ کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
مشتتی آن نفوس در حرکت و تموج می آید و آنچه از حجبات بعد و ظلمات از حق است
و مطالب آنها نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را امداد نماید اجتنا
ب نماید اوّل نهایت توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده است
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی نعیمی دست نمی دهد راحتی که
هیچ رنج ندارد در آخرت است و هر که روزی در سرای فانی رنج کشید دیگر ابدالآباد
آسوده این عالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیهٔ فصل الخطاب آورده که هر کسیکه خواهد بیارگاه بزرگی رسد
باید چند چیز را ملازمت نماید چشم فرو خوردن و ادب نگاه داشتن و نیز در رسالهٔ محبوبیه گفت
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعده و هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون آلتی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفت چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قَنَعَ شَبِعَ
و از انجیل مَنِ اعتَزَلَ سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجَا و از قرآن مَن یَتَوَکَّل عَلَی الله
فهو حسبه و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف ریوگری
رحمة الله علیه فرموده هر که در بند نفس خود است او دوزخ نقد است و هر که
در مطالعهٔ تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن هر عضوی

بکار می مشغول است و دل هم چه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا اله نیست باسه درین محل از سبب بمسبب رفتن است و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری نخواهید که یار شما گشت این بغایت دشوار
است اگر یاری نخواهید که شما یار او گشید همه جهان یار شماست خواجه
علاء الدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هرچه مانع
راه باید قطع کند و فرمود و تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمود باید روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را ببیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع ما به حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و می فرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه
در تواضع باخلق باید که هرچند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بیند والا ضعیف بود نتواند فرمود و چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او
بر وی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد و مراد
خود را خالی کند از هر یافتی که از محبت مرشد بود پس قابل فیض الٰهی گردد و که حقیقت
قصور در فیض الٰهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید که
همیشه پیش مرشد قصور و تقصیر خود را مطالعه کند و یقین داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را یکسر فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و محض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً حضوراً و غیبتاً سعی نماید و محض عنایت
الٰهی محل نظر وی را در یابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد را که
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید خاصه
او را بر و تعیین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت و رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است و هر نوع اختیار که از خود سر زند کسب تنقیص

آنرا از خود محو کند و بداند که اختیار حق سبحانه برای وی هر آئینه بهتر است از اختیار وی
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غلبیت به نسبت احوال
باطنی در کسب آن همین تفویض باشد و فرمود که سابقهٔ عنایت ازلی را میباید دید
و از امیدواری بآن عنایت بی علت و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را نگاه باید داشت و داند که حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باو نگاه دارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحالیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله و اسطه
ازدیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با اینها لائقه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در بهر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس بلازم آن بیخودی
بوده باشند صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را بآن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد وی را شعور از ین عالم کمتر گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت بمرتبه رسد که اصلا توجه و غیر شعور

باید آنرا قضا گویند پس اگر خواطر مشوش شده باشد از خیال حضرت مرشد امید است
که منع گردد و اگر دیدگی نسبت نفس را بقدرت برکشد چنانکه از ذات چیزی بیرا نشد
بعده بطریق مشغول شوند و اگر حجبات خواطر بسیار باشد گفته اند که بعد از تخلیه بطریق
مذکور صد بار گوید استغفر الله من جمیع ما کره الله قولا و فعلا و خاطرا و ناظرا
و سامعا و لا حول و لا قوة الا بالله و دل را با نیت موافق دانسته بذکر یا فعال
بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس ورزش این نسبت
باید کرد بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود و دائما حاضر بود و گوشه چشم دل بجانب
نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد که بسببی
مشغول شود و بتضرع تمام در حضرت جامع خود این دعا بخواند اللهم
کن وجهتی فی کل جهة و مقصدی فی کل قصد و غایتی فی کل
حال خواجه عبید الله احرار رحمة الله علیه
فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان
چنانست که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
که این نسبت از و یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت
و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود و بعد از ان آن خیال را نفی نکنند بلکه
آنرا نگاه دارند بچشم و گوش و همه قوی بآن خیال متوجه بقلب شوند که عبارتست
از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچه
آن از حلول در اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه
لحم صنوبری هست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود و چشم و فکر و خیال و همه

قوی را بر آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
که درین حالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میگردد این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکرے که درآید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و دران محل تجلّی درگرفتن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظهٔ نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آنزمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که شخص
متوجه آن را نفی نکند و اگر خیالاتی چه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یَا فَعَّالُ بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه بکند بدین طریق که لَا مَوْجُوْدَ
اِلَّا اللّٰه تصور کند و آن وساوس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون موجود نسبت
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق ہست و شک نیست که باین تامل دور مے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آنزمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر با آنکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه در دل بگوید حضوری نیابد
بجهر چند نوبت بگوید و اللّٰه را مد بدهد و بدل فرسد و برد آن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون ببیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که خلوت
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه باخودی کفر و بیخودی دین ہست ؎ بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را از ماسوای حق نفی میتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده‌اند
پس اگر کسی حق صرف باشد چه نفی کنی باید که زیادت شود زیرا که حق بنفی کسی
منتفی نشود الّا زائل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوار اثبات وجود نماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور حضوری از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجائی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد آنچه هست جزو درویش است جمله نیک و بد
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود و بالکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگرچه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده‌اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ٭ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ٭ هرچند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی‌تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آن زمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاه دارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور سبتی خود را خالی می سازد و اگر غضبے واقع شود یا قصورے و ستے دهد که
کدورتی قوی طاری شود و سر رشته نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلے آرد
اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامه پاک
پوشد و در جاے خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و
خود را خالی سازد و بعد از ان بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر سینه حضرت
جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع
ذات و صفات حق سبحانه نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت
در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین
کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد
و اکنون ما نیز نیستیم و خداست بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود و با که
مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هرچه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل
منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی چیست بخیه
دو تایی بر آن ریخته نه کف پار از ان در دے دندپشت پار اگردی نه حقیقت
درویشی ست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن است
روزی بر در سرا او جمعی از اصحاب نشسته بودند دو تن از ایشان مباحثه
نمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل است
درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض
کردند فرمود با خدا بودن از همه افضل ست و میفرمودند هر که بخدا حاضر ست
در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزے

دیگر ایشان چنان بود مجلس حضرت با درآمد مشتی ماشه‌ئی بدست نیز داشتی بر کشت
انگشتری و شانه و دوات و مسواک و تسبیح انداز ان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر شد
آمد بسیار هر چند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفر اند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانا ما سکوت بسیار کردند بعد از ان سر بر آوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بصیرت است میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که والله دو دست شما گرفته در طلب بود و ما نگذرانند پس این دو بیت خواندند
بیت آنکه بی نام بدست است مرا زو نه نشان شد دست بگرفته مرا در عقب خویش
کشان شد او دست و ستیت من و پا نیز بهر جا که رود شد پای کوبان ز پی اش هر دم
و دست فشان فرمودند هر کاری را که قصد حق کنید شغل بحق سبحانه از ان
آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد از ان می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد از ان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ع
تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال هم فرمود کسی که یکی را دوست میدارد و میخواهد
که هیچ کس او را دوست دارد و اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مختفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که دیگری نیا شد نبیداند که چه
حیله انگیزند و چه تدبیر کنند که همه معتقد و طالب او شوند بهر وجهیکه هست و
بهر صفتیکه متغیر شود و صفت آن محبوب میکنند تا باشد که طالب او شوند فرمود که هر گاه
موی بر تن تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن موی باید رفت و نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالها می نوشته میخواست که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بجا از دست ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر گشت بروی و از گشت خطی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر خطی نداری چرا میروی در رساله نامینویسی فرمود
یک نی و هزار آسانی این سخن در همه جا سیر دو یعنی هر چه غیر حق است آنرا نی
میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی است که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود بلکه اگر کسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد جمعی که بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آئینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن در آید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است بعضی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگر چه اینمعنی حالا

شما معلوم نشود لیکن دائم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید پای دراز نکنید و در خلا چنانکه شرمنده و سرافگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید همینی شما را بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی آراسته دارید آدب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید و بر وضو دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است آنهم ادب دل را از خطور اغیار نگاهداشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالے و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِن قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکه قرب را بعبارت در آورند بُعد میشود و قرب آنست که بگوئی با و نزدیک شدم یا از و عبارتی توان کرد قرب آنست که تو در و گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب سخن میگوید آن بزرگ در الگفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که مائیم قرب قرب بُعد بُعد است قرب عبارت از نا بودن تست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی کنجی میگذرد و وقت میباید بود حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت نورزد حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که ما جعل الله لرجل من قلبین فی جوفه در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالی
گردد از دل او روزنه بسوی حق کشاده گردد و از آن روزنه آفتاب فیض الهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا مغرب هر ذره که هست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود از آن نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است از آن رهگذر توفیق
وجود بوی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور از وی در خواهد گذشت
بیت دوست هر لحظه سوی تو نظر میکند چونتو از وی غافلی از تو گذر میکند
فرمود که طاعت موجب وصول جنت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشائخ قدس سرهم بر آنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گرداند
بتصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد و الا هر چه از اعمال صالحه
بجا می آرد آب در چاهی زیاده میکند هر چه گیرد علتی علت شود
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز کجاست طالب میباید که بجد و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر اوستاد شود و داند که چگونه نفی میباید کرد و در ابتدا باید که به هیچ چیز
مشغول نشود و دیگر نفی خواطرها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از هیچها

می جستند از آنها التیام ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکار بیماست رد او
حق سبحانه و کار او در فتنی و کردنی است نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی چنین بادشا
در بغداد از تحت باشد و در حضور بادشاه دایم تواند بود و بادشاه مکتوبی بنام
فرستاده باشد از آن مکتوب غائبان حظی میگیرند لنهایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور بادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد او بر وی لیثام نهد و فرمود هرکه یکجا همه جا و هرکه همه جا هیچ جا و فرمود
که پرهیز به از دارو هرکه پرخورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو می خورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که وی را بتمامی از گناه باز نیاورد در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگر است
از همین جهت است که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند و ترک همه کرده و بحق بیکبارگی
مشغول گشته تا ناگاه دیگر صفت غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بر وی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب کردم و بنگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که فرا یار چه گفتست امروز رنه خبر با یکسی در نگر دیده بدوز فرمود که
دایم بیاد حق سبحانه باشید تا حالتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف‌تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه‌دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف‌تر اند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف‌تر است که تحمل آن نمی آرد که جولاهگی و موزه‌دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف‌تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف‌تر اند ایشان را سر در دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوه روند خوش نمی آید که از آن باز آیند و اگر بسجود در روند خوش نمی آید
که سر از سجود بر دارند این طائفه از همه لطیف‌تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از آنجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
مینماید و او بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه‌دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب می کند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آینه اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه‌دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه‌دار غبطه میبرد و در شکایت

دارد ذکر بود و معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند. بیت

ای دریده حجاب بنگر این محبت این معشوق بر عاشق بی چون و بیچگونه

که اگر کسی سخن بسال برد ادراک معنی بی چونی و بیچگونی را در نیابد پس چگونه

قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سخن و صحبت مشغول شود حق سبحانه

ادراک چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که بعینی دریابد که حق سبحانه بیچون

بوده است و از غفلت خود و اهل الله را یقینی حاصل میشود که هیچ نوع

گمان در دو نیماند به بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسی را در بود وجود خود شکی

نیست هر چند جامه ها در بردارد و جسم پوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش

نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت

عربی و فارسی شود مجرد از جهات آن زبان بمقام شجره رسد و طالب با ثمره و قیمت

رسد که از وی بر تواند خورد و قوله تؤتی اکلها کل حین و دگر چون حبه است که شجره

معرفت از وی میروید کما قال سبحانه مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة همچنانکه شجره

از حبه سرمیزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و

شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات ست از مضمون کلمه ظاهر شود

و فرمودی که در ذکر دل را حاضر نموده باید مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه

دل از مفهوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آن زمان کار بوی باز گذارد و در رساله

خود نوشته اند که ذکر از قالب گفته شود نه از معده یعنی بباید که اثر حرارت ذکر

بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیره منقطع نشود و وقوف

قلبی آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را شیدا حاضر بیدار و همچنین طاق

طایق گفته میرود تا آنزمان که بیک نفس بست و یک مرتبه برسد هرگاه با ینجا رسید محل نتیجه است به بیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود بشریت است یعنی این تعلقها که او را بود بچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است پس فکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بیجا عملی عمل او یعنی نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای مجاری مقدور وسیله است برای نیل درجات معرفت مولوی عبد الرحمن جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست که آبا و اجداد کسی از جنس امراد و زرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهر است که در ذات انسان میباشد چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند عین بداصلی است و فرمود که مردم بدنفس چون خواهند که عیب کسی برشمارند اول بدیهائیکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود و چه آن بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود همه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود و لقمه از ایشان دریغ نمیباید داشت نظر در آن میباید کرد که موجد ایشان کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید هیچ عالی همتی و بزرگی بگدایی بدر خانه هیچکس نخواهد آمد از کجاست که در ان ژنده و لباس مجهول صاحبدولتی نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیار پایان میکنند و درویشی از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای روان

عافیت پسندیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست که پای در کرباسی کشی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی آن زمان خواه در کنج بنشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت جوانمردی آنست که دایم کسی محزون و اندوهناک بود در کارخانه الٰهی خارج نشستن خوب نیست کسی که در وی حزن و اندوهی نیست از وی بوی غفلت می آید کسی که حزن و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضور مے آید نسبت خواجگان ما قدس سرهم در صورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرمود محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جهتی معلوم نباشد و این درمیان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتی پیدا شود آنرا محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبت هست نه آنکه هرگاه که لطفی بیند دوست دارد و هرگاه که عنفی بیند بے میل شود شخصے پیش ایشان گفت که فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت همان ذکر ریای او را کفایت هست از همان ذکر ریاے او نورے پیدا شود که همه صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی است که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس متعقل مفهوم ذکر متحقق گشت اول متخیله تخیل لفظ آن متاثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع وی ابعاً قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکتی دوریه بر وفق حرکت دوریه وجودیه در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری که صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق هست و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است انا
جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمودند چنینکه
چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود و این ملاحظه نیست
چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه تعالی ظاهر و باطن همه محیط است
ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویند
فرمودند آنکار که یکدیگر را از زبانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه
اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن
و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا بسخنان ایشان
بادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد و روزی
فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که مظهر علی الحقیقت صورت
منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود
از حال ظاهر و اوصاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این
حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و
در فتادن قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که
معنی این آنست که جسمانی را بروحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفصیل
این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت
است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که
روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را
صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بدن روحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کثیف عنصری نیست چه روح مجرد
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست که ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و از آن حیثیت او را اینجا جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود و بغایت
لطیف که نسبت بآن متعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مستبطن بوده باشد هر که
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آئینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابْنُ آدَمَ فِی نَفَقَتِهِ کُلِّهَا اِلَّا شَیْئًا وَضَعَهَا فِی الْمَاءِ
وَالطِّیْنِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطات
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر است معنی آن بخاطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد میباید مگر آن نفقه که بهمت
و نیت وی در آن متجاوز از عالم اجسام نبود خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و در نفس اثری هیچ عمل و بر او دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

ابن ماجه

مگر آنکه ملکهٔ حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است تا چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و بسختی (تنگی)
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود و کسیکه خمر خورده از دائرهٔ اسلام بیرون رفته
یا دیوی وحشی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
گاوی شده (درنده ۱۲) که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده اند هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از چیزها پیدا میکند آن کیفیت تا هم در خور سر و ریش ویست
و (واو عطف ۱۲) همدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم نیک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بو الفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاوردید تا ابتدا بنمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد و پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیکدست شکست با آنکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست طعام مردم نگریستن از آن مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند پر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

فراموش بود روزی کسی با ایشان التماس نمود که مرا نصیحتی فرمائید که پیوسته بدان
مشغول باشم فرمودند کسی از حضرت مخدوم مولانا سعد الدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی توجه
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی
ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ٭ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبد الغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را بهم میسود و فرزندان
ازان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است بارد و رکن
خفیف است لاجرم در ایشان شفافیتی است و خفتی بخصیص که روح با آن متجسم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذائی و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیرهم با ایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل زود دیگر میزنند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

از بسیین و بسیار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غایب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بماند لهذا کارها و حرکتها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم جنس ایشان برین وجه شریف الله ست که بآن مر آنهم گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصا در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزء ناری و
هوایی اند و جزء ناری در ترکیب ایشان غالب ست و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که میباشد بعضی از مضار بته و محاربه
ایشان ست در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان هم شوب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان ست چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
دوم ی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بزمهریر عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند واگرچه
از آتش دوزخ می شاید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرمتر و سوزانتر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند وگاه گاه شیطان معنوی کارها کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلاً شیطان صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث واقع است که هرکه سنت حسنه پیدا کند هرکه تا قیامت بران سنت عمل کند وی را از ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و وی را آن داشت که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد تا مردم بر آن عمل کنند تا وی را در آن اجری بود و ازان حدیث غافل ماند که هرکه دروغ بر پیغمبر صلے الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را بآواز بلند در دل القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را بآن منضم ساخت تا او را تالی گویند و او را ریا و سمعه باطل گرداند مثل این امور بسیار است صاحب کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری در حمت عام است ادراک ادراک که علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص است در شرح لمعات فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی و مراد ازین ادراک بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرک به ادراک وجهی آنچنانکه بحسب فطرت واجد وجود حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا در یابد اول وجود را در یافته است
بعد از ان آنچیز را پس وجود بمثابه نور است که اول وی مدرک شود بنا بر ادراک
بصر انگاه اشیاء محسوسه و چون مدرکه بحسب فطرت واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود و لوازم آن بر وجه اضطرار و این تاثر انقیاد و
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد و اگر نه متاثر
شده و قبول وجود خارجی و لوازم آن کرده و نفس این انقیاد و تذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال اورا حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال و این ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه و سائر موجودات و ملقب است بنفس
الرحمن و ادراک ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد این معنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است و منقاد و مستسلم او بحسب واقع و بحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی و قبول اوامر و نواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن و حال ارادت او موافق واقع گردد و این ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه و سیر و سلوک و رحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ در این مقام تطبیق وی درست
می آید چه باعتبار عبادت اضطراری و چه باعتبار عبادت اختیاری و اکابر
گفته اند که سر در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را آهسته آهسته بحسب انقیاد و تذلل حاصل است و ارادت مطابق شود

بکمال و واقع در تعذیب جاودانی گرفتار و اختلاف اکابر در آن عجب بوده که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد نه چنانچه گفته اند را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرموده اند در جواب این سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی انبیا اند و ادراک
این معنی ذوق دریافت ناقصیست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاء جاودانی
خواهد بود و در حقیقت سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان در ملایم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه است و صفت جهل آخر مرتفع میشود و هرچند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی خادم جمع کرده اند خدمتی بود و بخدمت مولوی استادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی از آن اینست که در ضمن نشستن
رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست از آن نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود از این قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور شد نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آن صورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم در انتظام خود بماند انتهی

بشرع شریعت راه نیابد در آنصورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم و در ضمن آن
جنگ و آشوب نیز فائده صورتاً و معناً مندرج است و اهمال و امهال در آن
جز الحاد و زندقه هیچ نیست رشحه در شرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیدهٔ قضا و قدر نظر می باید کرد و همه کس را تمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ
نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزی با مر تکوینی حاصل شده باشد و این اختصاص
است باولی الا بسته و امر تکوینی امر بیواسطه را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که ارادهٔ وجه باقی مستحسن است میفرمودند یعنی ارادهٔ حصهٔ وجودی که
موجود را حاصل است در آئینه وجود مطلق اوست مسخر همان حصه است باینمعنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد و ویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از ارادهٔ وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
و چون نتیجه این توجه افنای غیریت و اثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
ثبت بود همه اشیا مسخر باشد و درانحال حق سبحانه از باطن این ارادت مسخر
اشیا بود رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات
مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه
یصحبها الهمم میفرمودند که از یصحبها الهمم مراد آنست که مرمی قصد و همت او ذات
حق سبحانه باشد و تا همت موجود نشود و صاحب این همت مجاهدات کثیره و ریاضات
عظیمه بر خود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه است بروی منکشف نشود مجرد

اینجا هست بی اتحاد مجاهده و ریاضت یا جزو مجاهده و ریاضت بی تحصیل این نعمت
پنج فائده و نتیجه ندارد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هرچه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی است مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی باشد بلکه اگر در حضرت مثال بتوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی است بآن
موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاء الدین عمر قدس سره
چندگاه بر اسپی سفید سوار میشده اند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
می گفتند اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیات هر صورتی نسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی هست که در صور اشیا
برایشان منکشف میشود مثلا موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شده و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشتہ و در شرح این سخن فرمودہ اند کہ سالکان حق را تجلیات صوری می بینند و آن با ثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری کہ باثار نسبت دارد حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بندہ تجلی میکند از مفردات عنصریات و معاون و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکے از موالید ثلثہ تجلی کند و قتیکہ تجلی ازان مرتبہ دیگر کہ فوق اوست خواہد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود کہ فوق اوست خواہد کند ہمچنانکہ ہرگاہ تجلی کند از معاون وقتیکہ بہ نباتات خواہد پیوست در صورت مرجان کہ افق معاون است تجلی کند چہ وی اقرب معادن است بمرتبہ نباتات کہ در ونشا از موات است وہرگاہ کہ از نباتات بحیوان خواہد پیوست در صورت نخلی تجلی کند کہ افق نباتات است و اقرب نباتات است بمرتبہ حیوان کہ بعضی از خواص حیوانات در وی بود کہ اگر سرش از تنہ بردارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص اوست کہ تا شاخی از درخت نر بر درخت مادہ نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بمادہ نہ پیوندد مادہ بار نگیرد وہرگاہ کہ از حیوان بانسان خواہد پیوست در صورت فرس تجلی کند کہ افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جہت شعور و زیرکی و صورت دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری غایتش آنکہ نہایت ہر تجلی صوری در مرتبہ انسان آن بود کہ حق سبحانہ تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک را منزلۃ القدم صعب تر ازین نبود کہ حق تعالی بر وی تجلی کند ہم بصورت او چنانکہ سالک دران تجلی غیر خود کسی دیگر نہ بیند ہرچند نظر کند ہمہ خود را بیند و کل موجودات را

معاذ الله شود یا بدعوی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی
فی الدارین غیری و امثال آنهم ازین تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جراتها نموده اند و حکما را مزلة الاقدام
در تجلی معنوی بوده که بدوی از متابعت انبیا علیهم السلام گردانیده اند و بعد رنگ تجلی
معنوی خود منغمر گشته در بادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو از آن توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشان را از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و سلک ایشان را منعم منعیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی باشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقی ست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزی میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیٔ بوی و اختلاف ست حکما و صوفیه را
که آن وجود یکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین بر آنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکماے و متکلمین برآنند که آن وجودے که
مبدء آثار شده هم وجود حق ست سبحانه که عین حقیقت وجود ست لاغیر پس همه
ممکنات موجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیاء علاقه معیتی واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت ست و هیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیاء
حکما بر اسرار آن معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه جمعی از افراد انسان
مطلع شده اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکه مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارد نه آنکه فی الواقع چنان باشد لنسبت عارض ست بمعروض
فقیری بعد از وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوم ما
چون بدار آخرت نقل کردند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی با اشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگوئی
که مذاق عاشقی هم آنست که اینجا هست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیت آن اجزاء بایکدگر
و بدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نے ماند اما حسن هاے این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمے پذیرد
چه میان اجزاء آن ضدیت و مخالفت نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی برقرار ست

تا جیبش آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه و انسی که روح را
به بدن میباشد و تنگی روزی تشویشی بجهت روح راه میابد اما چون صاف و پاک
میشود باز چنان بر سر زنان و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ما ذون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است وای
که عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
و کبرای اهل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه قوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه میابد هر آئینه متعلق القوه دماغی میشود آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور این معنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو و هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد ـه مولانا
علاؤ الدین آبیزی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک نخست گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا مقصود الا الله پیش از شروع در سیر الا الله

چون لا الہ الا اللہ گوید باید کہ لامعبود الا اللہ اندیشد و از سیر لا الہ الا اللہ چون الا اللہ گوید باید کہ لامقصود الا اللہ اندیشد و تا سیر الی اللہ منتہی نشود و قدم در سیر فی اللہ نہد لاموجود الا اللہ اندیشیدن کفر است و میفرمودند کہ ہر طالبی کہ سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست بعضی سنتہا بر حضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرض بود و فتہجد بہ نافلۃ لک اشارت باین است از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر است و ہمہ سعادتہای ظاہری و باطنی بر آن موقوف میفرمودند کہ این فہم یعنی حصول نسبت نہ بکار میشود و نہ بیکار بکار نمی شود اگر ناقابل است و بیکار نمی شود اگر قابل است و میفرمودند کہ ہر طالبی مبتدی کہ کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را کم از آن نیست کہ با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند کہ این کار کہ آدمی را افتادہ است ہیچ موجودی را نیفتادہ است از طاعات رسمی و عبادات عادتی ہیچکار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند کہ درین طریق باید کہ ہیچ چیز ملحوظ طالب نبود نہ دنیا نہ آخرت نہ نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست کہ او را برای شناخت خود آفریدہ اند و اگر نہ برای بہشت آفریدہ اند یا برای دوزخ میفرمودند ہر کہ درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او در تحت فلک قمر میماند ع ہر کرا در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن شیخ محی الدین عربی است گفتہ اند ہر کہ در تحت فلک قمر ماند ماند و این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم در اشعار مولانا هم کلمات تشبیه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و مثال آن همه کثیر مثال آن خود خلاص نباشد. وی
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بگوید ایمان آوردم و رخنه در قلعه است اندرخنه
کرنا قیست آن رخنه بیرون خواهد جست. و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود. بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود. و میفرمودند چون مکروهی بمرد رسد اگر بنده خود است او تفاوت
کند و اگر بنده خداست تفاوت نکند. بیت اگر از درویشی کشته میزنم دو داعی
لاف وحدت زدو سر مکش از آزارش. نه نفع و ضرب گر تفاوت می کند. بیگانگی
باشی که او ثبت میکند. و میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس سرهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ داشته اند. حتی بعضی کفر شمرده اند
شیخ عطار تا بایں قول میکند آنجا که میفرماید [illegible] تو غافل از حق یکزمان است آن دم
در آن دم کافر است اما نهان است. اگر آن غافلی پیوسته بودی در اسلام
بر وی بسته بودی. و میفرمودند همچنان که عوام را از معصیت اجتناب [illegible]
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید نورانی علیه الرحمة می گفت.
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذه میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند. بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی یا بنا کن خانه در خور پیل یا مکن نشین با یار ازرق پیرهن
یا بکش بر خانمان انگشت نیل. و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود را سنخ تراند دیگران را نخود میکشند چه حکم غالب است همچو پایه ترازو که هرکدام گران ترست دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر همه عالم باین کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشد در رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی می‌گوید این سخن بخط مبارک حضرت ایشان بر ظهر کتابی نوشته دیدم این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی آنکه متصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر ایشان در ایشان از یاد نشاد دست نه بیند دانست که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند اِذَا تَمَّ الْفَقْرُ فَهُوَ اللهُ می‌فرمودند که نعره زدن علامت غفلت است زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است در این مقام نعره زدن نمی باشد کسیکه نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند و دود برآرد کف مکن و بنبر مرد سر کشتای دیگ را نیک بجوش و صبر کن زانکه همی ترا نمست زاول که مرا عشق نگارم بربود همسایه بشب زنالهٔ من نغنود کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود چون آتش همه بسوخت کم گردد دود می‌فرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی اَلْکَاسِبُ حَبِیْبُ اللهِ گفته مراد کسب رضاست معنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند معنی را که راضی باشد بهرچه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که بنده متحقق گردد باقتضای حقیقی می‌فرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

تعلق آنچنان چون از آن طرف دری بر روی خواص گشاده شود و ایشان را حیرت
معلوم گردد که دانند و بینند که همه تعلق بود و آن در آوردند روزی این حدیث خواندند
که اَفضَلُ الایمانِ اَن تَعلَمَ اَنَّ اللهَ مَعَکَ حَیثُ کانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک دارد بیت یار با تست هر کجا هستی جای دیگر چه خواهی ای
درویش با تو در زیر یک گلیم است او پس برو ای حریف و خود را باش
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال تحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم و صفت آن ظاهر و متجلی میگشت روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابو الوفای
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل پس منکر باطل نشود
جز جاهل در کل وجود هر که جز حق بیند باشد ز حقیقت الحقایق غافل
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آوردم و شبی در اوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در وی همسایه بود و بغایت شریر
و بد نفس که باشارت نفس او کسی نمیدانستم و همه اهل دیه از وی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی درکمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در آن محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است شعر لا تُنکِرِ الباطِلَ فی طَورِهِ
فَاِنَّهُ مِن بَعضِ ظُهوراتِهِ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر نیز از وی است بیت وَ اَعطِهِ مِنکَ بِمِقدارِهِ حَتّی تُوَفّی حَقَّ اِثباتِهِ

فالحق من تظهر فی صورة متنکر الهیئات فی ذاته ❊ و میفرمودند که اگر میان آنکس که
لمعه جلوه او در جان تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر وسوا نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت و فرعون که انا ربکم الاعلی میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ می لیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر کرا افتد که وجود بود دیده بیند هر ذره
در جهان بود ❊ مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حافظ کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیریم
و بهره بریم فرمودند که هر که از خاموشی ما بهره نمی یابد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور منقول است که روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت بهر صفت که بسر شود بکن جهدی ❊ که خویش را بسر کوی آن نگار کشی ❊

والنفط کشتی را شیخ کاف خوانده‌اند و باز مصراع دوم را تکرار کردند که خویشتن را بسیار گوئی
آن نگار کشتی والنفط کشتی را این بار شیخ کاف خوانده‌اند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز همت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوئیم بلکه همای همت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی‌اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شده قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار
که در تاخیر آفتهاست جانسوز مده الفردا افکنی امروز کارت شنو زکند بهای طبل
حیله آموز قیاس امروز گیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت بر من خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفتم الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز وی را شقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا حبشی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس با باطن بر وجه اعتراض کرده ایم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبلهٔ سالک ذات بحت باشد و از توجه باسما و صفات خلاص باشد و این بغایت صعب و دشوار است و در آخر میفرمودند که سی سال باشد که قدرة بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل گردانم هرگز قادر نیستم بعد از ان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که فراموش نیستی نفسی ؎ اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم ؎ روزی در معنی خلوة در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از ان این بیت خواندند بیت قصاب وه اگرچه که ما را بکشت زار ؎ ما هم بمیچریم در ده وهم بکنار ایم و میفرمودند که مثل من مرغابی ست که بر روی بحر است اگر میخواهد سر آب فرو میرود اگر میخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر ظهور عالم کشف میشود و من دوش آنمعنی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی آنمعنی را بپوشید و هنوز اثری از ان باقی ست و این گفتگوی امروز من کلمتی یا جمعیت و بخلاف معهود آنرا در سخن بسیار میگفتند در روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشایم سخن گفتن بحسب ضرورة است ۱۵۱ پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجه آنکه ؎ لب بیند زند

و در تو هی نگر ند شد بر وی تو تسلیم نتوان بود حلقه میزنند و میگذرند شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود را شیخ خاوند طهور را میگفته اند که طهور نا آشنا شوی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفایده بوده است احکام عبادت
معلوم و جای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده
که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم امانه من میکنیم
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالهای خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت و الاحق و احد است و توحید واحد محال کما قیل شعر ما وحد الواحد من واحد
اذ کل من وحده جاحد و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رود دل از دشمن نشست خوار و دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از ان میخوانده اند و از انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری ❊ نگاه دار نظر از رخ دگر یاری ❊ هلا مباد که چشمش بچشم تو نگرد ❊
درون چشم تو بیند خیال اغیاری ❊ کجاست در همه عالم چنان سر اندازی ❊ که عاشقی

بر [illegible] شیخ محمد ... شیخ ... شیخ خاوند طهور ...

نتیجه‌ای لیس اتو اکنت دزاری ؎ ای بیخبران عشق مورزید که عیب است ؎ الا آنجا لیکه
پس پرده غیب است ؎ شیرزاد بیشه عشقم قوی در کار خود ؎ گر حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ؎ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیداست حال مردم رندان چنانکه هست ؎ خرم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
ونیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرد بر گشته
کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک هست اندک نیست ؎ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ؎ ونیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ؎ توحید بنزد او محقق نشود ؎ توحید حلول نیست
نابودن تست ؎ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ؎ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحرها بحمام پیر هری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را از خدمه اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد و در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام آنچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمی شود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشند که مقتضای وقت

چیست ذکر و مراقبه و نفی است که دران وقت دست نیابد که ازان راحتی بدلهای
رسد خود چگونه بسبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اولی است ثمره خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ الْقُلُوْبُ عَلٰی حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهَا یقین است هرگز ثمرات نوافل باثر و ثمره و
نتیجه که محبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین
و متابعان ایشان تا ساقی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جمله احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان تمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه کنند بغیر و در
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و از کسی خدمت قبول
میکنند که در وی استعداد آن بیابند که روزی از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده که امیدواری
دارم ویرا خدمت سفر باشم و این بیت خواندند بیت همت ترا بکنگره کبریا کشد
این سقف گاه را بدین نردبان نخواهد میفرمودند که من آنحیثیت منحولیم که
خدمت ترا بکنگره کبریا کشد روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الْکَوْثَرَ میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این شهود مقام او ست همه آئینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند اینچنین کسے را
که سببی است با سوا اسباب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی هیچگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیة اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی است و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتے که
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میداند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را توفیق داده که تا آن قوت قیام بحق عبودیت
مینماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خبر در ان نیست که داند
که او معدومی است که او را نه ذات است و نه صفت و نه فعل با این اندیشه خود را مظهر
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیة قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکر بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کنند فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده است
که از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از ین جهت باشند که سبب وصول میشود بحق سبحانه
در معنی آیة فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیة متناول دو معنی
است یکی آنکه از ظاهر آیة مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل جحود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشان را
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد با آنکه اعراض کند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود و دنیا گر-
مستغرق شده باشند یعنی که ایشان را بذکر لفظی حکایت فرمایند و در معنی آیه و کونوا مع
الصادقین نیز فرموده اند که بودن با صادقین را دو معنی است یکی صحبت صوری
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و دیگر
صحبت معنوی آنست که از بکنار باطن بطریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
وابستگی داشته باشد و صحبت را منحصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه خیال ایشان را
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون این معنی
را بسبیل دوام رعایت کند هر دیرا با هر ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلیست حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرموده اند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هر چه مسمی بالغیر است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است هیچ صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و هم
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بر سبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیه فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ه پیش استادی که
او نحوی بود جان شاگردش از و نحوی بود باز استادی که او محوی بود جان شاگردش از و محوی بود
آدمی را از ان سبب که استعداد یا تمام از همنشینان حاصل است بامور بان امر
شده است که دائم عمل یا کشفی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مشاهدت تواند کرد جذبة من جذبات الحق توازی عمل الثقلین مؤید
این است و در معنی کلمه لا اله الا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا الله را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق را نهایة
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آنی نفی صفتی میکنند
اثبات صفتی پس ابد الآبدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله
الا الله پیش بعضی که الله اسم ذات است من حیث هی هی آن تواند بود که لا اله نیست اله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل المعنی را بر از خود دور میباید داشت زیرا که در زمان خلوص دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبدالخالق قدس سره میسر است فهم من فهم بانگ بد کردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بهاء الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قل الله ثم ذرهم میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقود یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است حق سبحانه تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنهم ظالم
لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند باین معنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات و شهوات وی را محو و گم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت وی را لازم
داشته اند تا مستعد قبول موهبت گردد نظر بدین تحقیق این گروه از مقتصدان
در بین باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر
مهیمن واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجودی هست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورت بهیچ چیز
ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ صفت آن بزرگواران آمده و در معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خبر داده اند یعنی چون حق سبحانه بر دلی بقهر احدیت
تجلی کند در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس در آن دل صدای لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِيْ مَا أَعْظَمَ شَأْنِيْ وَأَنَا الْحَقُّ وَهَلْ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِيْ و امثال آن از آن مقام است
و در معنی آیه يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللّٰهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی بعلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در اثنا فرمودند برو در کوچها بگردید کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد و بهر وجهی که توانید خود را گم کنید یعنی نمایید که شهود واحدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کم تر یعنی شهود واحدیت در کثرت و در معنی آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ بعنوان معرفت مشهود و عند
و در آن اشارات تقریب گفتند که بقای بعد الفنا را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور در حضور باز گشت مظهر تجلیات اسمای فعلی میشود و آثار اسمای کونی را در خود
باز مییابد و میان هریک از آن اسما امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آناً فآناً آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود درمی یابد و به اعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هریکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه این معنی بر سبیل ندرت حاصل شود و آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ مبین این معنی
است ع هر دم ازین باغ بری میرسد ــ تازه تر از تازه تری میرسد ــ اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ کَنْزٌ لَا یَفْنٰی میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو نا پخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا همچنان آن قدر خورد که دست و پای جنبید از برای
کار کردن و میفرمودند بر وجهی میباید که همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از آن پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک روی دست کرنج (سیاه دانه را) یا آرد وی را کفایت است
هر که چنین کرد بیاسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلاً که در آن آبی نبود
و نه آبادانی و از هیچ ممر امید طعام نباشد وی را برای طعام هیچ دغدغه نباشد و

در باطن وی غیر هیچ تصرف نبود چه آن لفت کار و قناعت بحقیقت داخل
شده است و در خبر است که میفرمودند که التکبر مع المتکبر صدقة تکبر دو نوع است مذموم
و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را
از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است با دون حق سبحانه و تشبیه
بر غیر حق سبحانه باین معنی که هر چه غیر حق است سبحانه در نظر حقیر و بیمقدار شود و
حاصل آنکه التفات وی از آن منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و
میفرمودند که در حدیث وارد شده که شیبتنی سورة هود بنا بر آنست که در سورهٔ هود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فاستقم کما امرت و استقامت امریست
بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال
و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از آنچه ضرور نیست در مجموع افعال صادر نشود
و از طرفین افراط و تفریط مصون و محفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار
استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی
حدیث الیوم یسد کل فرجة الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز
میگزاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا اکثر درها را بستند و آن در که بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند
الیوم یسد کل فرجة الا فرجة ابی بکر یعنی امروز بسته باشد همه شگافها الا شگاف ابی بکر ارباب
تحقیق درین باب سخنی دارند آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیه السلام بود آنحضرت درین حدیث اشارت باین معنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است
و آنچه موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لایق باشد

و طریقهٔ خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است از حیثیت این نسبت حبّی ست و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی ست وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حبّی این ابیات خواندند بیت‌ها این دریچه سوی یوسف باز کن ٭ در شگافت فرجه آغاز کن ٭ عشقبازی آن دریچه کردنست کز جمال دوست دیده روشن ست ٭ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت قدس سرهم در معنی حدیث لِیْ مَعَ اللّٰہِ وَقْتٌ گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع اوقاته یعنی سرّ حضرت نبی را صلی الله علیه و سلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل بود بر سبیل دوام که دران هیچ چیز گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه مسمی بالقلب همه چیز را گنجائی بود از مصالحهٔ دنیا و محاربهٔ اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و غیر آن و بعضی گفته اند لِیْ مَعَ اللّٰہِ وَقْتٌ ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت خواجه علاء الدین عجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملان را بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه و سلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ اُنْمُلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آئینه که میسوزم یعنی لمی مانم یعنی چیز دیگر میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِیْ رَبِّیْ فَاَحْسَنَ تَادِیْبِیْ فرمودند ای بان اعطانی المحبة الجامعة لجمیع خصائل النعوت المرضیة والخصال الحمیدة اللتی تقتضی لما یلائم حضرة المحبوب در سطوت سلطنت محبت که قطب دائرهٔ توحید ست چه چیز باشد از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصائل

رسیده و از ملاقات مرشدی که حاصل شود پیدا از حضور و از محبت محب بنا بر تحقیق دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت اوستاد تو عشق است چو آنجا برسی شد او خود بزبان حال گوید
که چه کن شد و میفرمودند که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا یعنی اگر مانع از استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول هیچکس را بخاطر رسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تعینات و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن رشحات رشحه ایراد می‌یابد رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد بصحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیک دیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت ایشان که
خلقته بیدی ای بلا واسطة المقابلة یعنی از جمیع اوصاف مر و جز و
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات مقدس
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا منور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور و غیره از آن او نیست بلکه از آن حق است سبحانه زیرا در آن پیچ
من نیست آنچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق تا تخلیص متحقق نیک
اشارت بر آن معنی است و تشحید در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنهم لحظة فانه اکثر مما ناله میفرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی از این طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند و این مذهب مستاصل شود و اجر عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینمائیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذر خواهی کرد و با عز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را مثالی است و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکشد مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل او ست از سرمایه
صد هزار دینار در سود تجارت هر آئینه بیشتر است از آنچه حاصل او بود در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد فوت دنیا
خواهد بود از مآل او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَن فَقَدَ عَلَیهِ عَینَ اللهِ طَرفَةَ
عَینٍ لَم یَهتَدِ طُولَ عُمرِهِ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده جهت
نمیتواند شد رشحه میفرمودند در معنی آن سخن که عرفا گفته اند که اَربابُ الاَحوالِ
[illegible] عَنِ الاَحوالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی بازبسته بدوام عمل است در زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل است بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
است که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر شدی پس بنا برین تحقیق است که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حَقِیقَةُ الذِّکرِ عِبارَةٌ عَن تَجَلِّیهِ سُبحانَهُ لِذاتِهِ بِذاتِهِ فِی عَینِ العَبدِ مِن حَیثُ اِسمِهِ
المُتَکَلِّمِ فرمودند این مقام بی آنکه مدتها غالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد ازان اگر حمله دیگر بیارد و این نسبت را از خود مسلوب کند حقانی
است از حق سبحانه تعالی پس این بیت خوانند بیت یک حمله مردانه مستانه
بکردیم تا از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم رشحه در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبحانَ مَن لَم یَجعَل لِلخَلقِ سَبِیلاً اِلّا بِالعَجزِ عَن مَعرِفَتِهِ میفرمودند که عجز معرفت آن نسبت
که معلوم گردد که لا الٰه الا الله یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است اینچنین عجز بی منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل ست و این باطل ست
رشحه میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت فانما بغیرک
فانت فان بلا جمع و لا تفرقة جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از اداء وظائف عبودیت بوصف خود میفرمودند هر که مضمون این سخن را دریافت
و ذوقا مدرک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار بازرست رشحه میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ماله علیه و ما لک علیه و جمع الجمع
جمع ماله و مالک علیه میفرمودند همین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت مالکیم اندر جهان هیچ هیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ رشحه میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمترست اما هر چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم میفرمودند که مولانا رکن الدین اخوافی میگفت
که من از هیچکار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن آنست
که روزی در صحبت خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشایخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان از رخساره خود میسودم تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل کردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوار نقش کنند
از پای آن دیوار بی ادب نباید گذشت رشحه میفرمودند که چون شبلی را ارادت

ارادت طریق پیدا شد چه در آن وقت که وی را جذبه بود بر دست محمد قصیر که از مشایخ
وقت بود انابت آورد و توبه کرد و محمد قصیر را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب
گفته است که این فرستادن از آن جهت بود که وی از هیبت شبلی عاجز بود لیکن
ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هشت سال وی را
کسب فرمود و گفت و به آن زاید و متعالم که در ایام حکومت از تو صادر شده بود رسیده و
و بعد از آن هفت سال دیگر وی را بخدمت خلا و طهارت‌خانه باز داشت تا کلوخ
استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا می‌ساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و
بریاضت امر فرمود و می‌فرمودند که سهل بن عبدالله تستری مدتی مدید ریاضت
شاقه کشید و بر دوام ذکر اشتغال می‌نمود مرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد
هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد از آن که این چنین مشغولیها کرده بود پیری
او را بیاد داشت فرمود و ذکر از حضرت ایشان استماع افتاد که می‌فرمودند
که سخن خواجه عبدالخالق است که در شیخی را بند و در یاری را گشای در خلوت را بند
در صحبت را گشای و در کره دوم این ابیات از مثنوی می‌خواندند بیت حرفه آموزی
طریقش فعلی است * علم آموزی طریقش قولی است * فقر خواهی آن بصحبت
قائم است * نی زبانت کاری آید نه دست * در رشحه می‌فرمودند که بعضی اکابر دین
گفته‌اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشند
بعضی گفته‌اند بهترین اعمال آنست که در آن ساعت محاسبه است و محاسبه آنست
که اوقات ساعات شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده است
و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گوید و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسی
رسانند که در صحبت وی از هرچه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب شوند اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطهٔ استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه و درمعنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمود بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطهٔ وی سررشتهٔ نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صفت کفش بیگانه
یافتند بیرون انگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت روی نمود و آن تفرقه و کدرت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکی از اصحاب جامه بیگانه پوشیده بود در سحر که
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقررست حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصی افضل عبادات را که نماز است در موضعی

اداکنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بها و جمال
این عمل را برابر آن عمل مزد دری نیست که در موضع اداکنند که متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد از اینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابر است با هفتاد رکعت
در غیر آن می‌فرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ۝ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ۝ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ۝ و میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ بایستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحه و میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده روی می‌نگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه و میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد بمفتون و مفتون بالشاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
و از مفتون بالشاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر و نفس را در آن

مدخل ست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهده شاهد صورت هیچ دخلی و خللی نماند آخر حظ روحانی خود باقی ست و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را از لذات نفسانی که حجب ظلمانی ست گذشتن واجب ست از حظوظ روحانی که حجب روحانی ست هم گذشتن لازم ست رشحه و میفرمودند که اکابر طریقت گفته اند هر بد و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخه جامعه است همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش جنید قدس سره نشسته بود شبلی درآمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستایش کرد بعد از انکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواندا ما در ظاهر و باطن شبلی از ان سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از ان گردی و نه کف پا را دردی و خلاصه درویشی آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بودن بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه تعالی را بلاهای صعب تر از یکدگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که باوجود چنین بلای که بر شما واقع ست چه جای شکرگذاریست ایشان گفتند که ما

بیدانیم که حق تعالی را با ما ئی ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بسته می میرم و اگر مرا
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
بر آمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح با وی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بمن خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بهفت آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرا می نمود ایشان با وی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینیم از تو دود می بر آید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا میبا

میباید ساخت و نجاست از میز باد در میباید انداخت تا شناسته آن شوی که ازین طریقه با تو سخنی توان گفت مراقبه خود را مشغول کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیر را اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده تا آنجا خود را بنسبت راست گیر تا همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت میکن تا وقتی که ملکه حاصل شود و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول ست که میفرمودند مرید صادق آنست که مدت قریب به بست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد معنی این سخن نه آنست که مرید معصومی بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه یامعنی ست که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی قدس سره فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال دست بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر ست و میفرمودند که خواجه محمد علی ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات ست زندگی دل حاصل نمیشود چند با قتصاد و اقتصاد دوام ذکر ست در نوم و لیقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل ست که ناشی از علم باشد دانچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول ست نه ازین قبیل ست رشحه و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود تا این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
اوری است منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت است از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شائبه کمیت و کم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه بآن امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و وحدت یکی و یگانگی رو نماید دران وقت ذاکر بواسطه
استیلای مذکور بهیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل در آیه مذکور
ارتباطیه وجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی مجلس
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثه علمی در میان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام پیش باید
و کلام باز فرمودند بنیم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست
و اگر بخود گرفتار است هرچه کند بروی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیده‌ام رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلاً دروغ گفتن
که نهی بنسبت آن واقع است اگر کسی از بسعی مجاهده در طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار وی باختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که باختیار
وی باختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه فرا گفتند در این راه

چون می آمی گفتم باین شرط که هر چه میگویم و میخواهیم آن شود خطاب رسید هر چه که ما
میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا این
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسبر حد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که حالا هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب رسید که حالا هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتواند کشید این طریق نهایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگویم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رفتم کفر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاء الدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان
دور دراز کشید حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت ما میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان نهایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاء الدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاء الدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جائی دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاء الدین دانی و فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد وگفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد وگفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که ما را هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده
میباید از برکت شیخ خود میباید چه ظاهر وچه باطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق بشیخی اکمل که از شیخ خود بیاید ویرا جائز ست که از کامل ببرد و باکمل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً مجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از آن بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی درآمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من است و
این آستانه بعد از مدتی در صحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت
زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام
از من ربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را
گفتند ما را این جوان خوش آمده است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بمسجد رسید شیطان را دید

که سر بسیار از آن مسجد بیرون شوید آن بزرگ نظر کردم دیدم که در مسجد نماز بگذارد و مرد دیگر نزدیک وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسیدم که ای ملعون درین مسجد چه کار آمدی گفت میخواستم که بوسوسه نماز این
مصلی را فاسد گردانم اما هیبت وضوء آن خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مرد دیگر که
یکی از مشایخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند بر تکیه آن مرد را سگ
خواندند و برخاستند و بخانه درآمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کردیم و در روی او درشت گفتیم بیا تا رویم و عذرخواهی کنیم بهمراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذرخواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سالست که بر مذهب امام اعظم بودم و هیچ باب از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شدم از همه ناخوشیها برگوشه شدم اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوستتر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذرخواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعدالدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاءالدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعدالدین میگفتند که قطعی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کنند و ما را از ما خلاص گردانند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم و نشستیم شیخ
روی بمولانا سعدالدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طائفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تأثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع
قبول مناسبت میکند و سالک باستعداد خود بامری که مقصود اوست باز میباید حضرت ایشان فرمودند که حضرت شیخ
بهاءالدین عمر مراد خدمت مولانا سعدالدین نیافتند مقصود ایشان چیزی دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

پیدا شده است چه که بدل متوجه باطن طالبی میشده اند و از آن نگاهداشت توجه باطن بر دل ایشان اثر پیدا
و نقصانی حاصل میشده و بواسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتو بر باطن وی می افتاده و این معنیست که گوئی
از استعداد ایشانست که بطریق انعکاس در آئینهٔ استعداد آن طالب ظاهر شده و چنین
امری را از استعداد خود دانی باید طلبید لیکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود نسبت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعدالدین اینچنین امر
می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشانست
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده
در تفاسیر که هیچکس قدر صحبت اولیا ندانسته و نخواهد دانست و میفرمودند که شیخ
ابوالقاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن است که همگی تو او شود یا همگی او تو شود یا همه
از در حق سبحانه گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرف کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر ما
را قدس سره بر زبان راندند که عبدالله مردی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی
ناگاه فرا رسید بخرقانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقانی
و میفرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابوالخیر منقولست که فرموده اند هفتصد تن از
مشایخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال اینست
که اَلتَّصَوُّفُ صَرْفُ الْوَقْتِ بِمَا هُوَ اَوْلٰی بِهٖ فرمودند که شیخ ابوالسعود قدس سره
اصحاب خود را میگفته است که پیش ما با گوشت قدید میایید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود از این سخن
آهسته آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصه شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصبر فرا میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند شد
و دیدید که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نگفتند چه بر ایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای راز
این سر خواهد کرد شیخ فرمودند تا او را از آن مجلس اخراج کردند و میفرمودند که حضرت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متجمل تواند گردانید زیرا که تا جمال نباشد رابطه مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف است محکم نمیشود دائم را مانند پیر عقل میدانستم لکن با ارادت
آن نسبت که همیشه تکلف کنم خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود ازینجا
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزهائیکه تعلق بتربیت
ناظر دارد و میفرمودند که حضرت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرمودند که در ترک صحبت
شیخی سیدم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود باوی گفتم
از مضمون آیه کریمه اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ چنان معلوم میشود که عمل
بموجب کتاب و سنت کفایتست و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ حصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم
زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من حق تعظیم ایشان تمام نمیتوانم نمود
میفرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چندبار بر پای برخواستند
و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذه امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکند هر بار که
بجوار این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که
یکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم
مرده است تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری
شده است و آن مردن صورت شریعت است این خبر مثل آن رنگی دارد و حضرت
ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب
رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویلی دیگر کرده اند که میتواند بود
بحکم آیه کریمه أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود
گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد
و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیده بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بشبه و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان با این
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقهٔ ایشان زیاده فتور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود و
از ان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد از ان بر آئینه
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را دران دخلی نیست بحسب آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی متابعه گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بی کم و کیف دارد جز تجلی ذاتی از وی هیچ نمانده و هرگاه که
ویرا الطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
منعکس گشته و موید این قول فرموده که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرفتیم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بر سر قبری بسیار نشستند بعد از ان بکیفیت تمام برخاستند فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذب غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیا گر بوده است
که از مجذوبان زمان خود بوده است بعد از ان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعده بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

کرده در باب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین است که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با بو الحسن
نوری جمع شدیم و مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم که تو گفته که تشنه توحید از غیر
سیراب نشود و مخجل شد گفتم چه شده دون این معانی فرا گیر و از غیر فرا گرفته است و غیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته است که از آن مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوری است پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست یا بعلم الیقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع است ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر است که
بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع است انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یا غوث الاعظم
قُل لِاَصحَابِکَ بِاختِیَارِ الفَقرِ فَتَمَّ بِالفَقرِ عَنِ الفَقرِ فَاِذَا اَتَمَّ فَقرُهُم فَلَا هُم اِلَّا اَنَا و میفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود دیگر نبینی معنی این سخن گویا آنست
که میدانی که هیچ عمل بتو مستند نیست قائم بتوفیق حق است سبحانه و میفرمودند که سخن
بعضی اکابر است که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن
آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت
از آنست اگر خواهد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد
خاص انسان وی را بشناسد و چون غیر بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای
وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الله داشت خواب نرفت من نیز

از الم وی خواب نرفتم پس فرمودند گشتن کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و از الم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد از ان متاثر شود یک بار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد از ان متاثر شود یکبار مرکبی را چوب
زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابو یزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارتست بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن
رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاء الدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اداء حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر از ان سخن
برگشته اند و گفته اند که [illegible] واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق در میان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آنجا بودند هیچ نفرمودند فصل در سخنهای خاصه که از ارباب عرفان
میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاء الدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر چه لازمست من خود را از جواب عاجز فرا نمودم بنا بر مراعات ادب با ایشان
مبالغه کردند که چیزی بگوئید گفتم مبتدی را غیر پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان تقریر نمودند که سفر وقتی مبارک است که نسبت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و نسبت تمکین حاصل
میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است اهتمام در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس اینها مانع ایشان نمی‌آید
اگر ایشان بخلاف شریعت کاری کنند و مرتکب فعلی نامرضی شوند و بعضی از مشایخ بر خلاف
آن رفته‌اند و گفته‌اند که مبتدی را سفر میباید کرد تا بسبب مهاجرت از اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مالوفات طبعی خلاص شود و بواسطهٔ ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است و یائی الجهات تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر میباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار خود باشد تا وقتیکه ملکهٔ نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملکهٔ وی شود و اگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت وی و خدمت
وی بهیچ طرف نرود و غیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات است و فرموده‌اند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده و بصحبت یکی از مشایخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود بازگرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
ای بازگشت و نیز مادر وی داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود و مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده‌اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی است بجمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطهٔ وی خالی نیست پس بایزید را بران آگاه ساخت که در طلب وی
بقطع مسافت حاجت نیست و فرموده‌اند که سالک باید که راه مذلت و خواری سپرد
برای حصول نیستی تا جمال مشاهدهٔ لاهوتی در مرتبهٔ نیستی ببیند و فرموده‌اند هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید هرگز بوئی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لَا فَاعِلَ فِی الْوُجُوْدِ اِلَّا اللهُ امری مقرر است پس جفا
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود
میفرمودند هر که نسبت کسی چیزی گوید که از آن نقصان لازم آید البته آن کس را
ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر نمیشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر این است
و میفرمودند که یاران ما همیشه سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ میگویند اگر ناگاه کسی ایشان را چیزی
که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بهتر
میبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که
بلا و محنت بالخاصه اینها رافع حجاب غلیظند منه و در حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَی الْاَنْبِیَاءِ
ثُمَّ عَلَی الْاَوْلِیَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر بهمین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و
هیچکس از یاران ما بر این عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی
میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را نیز اندک ناخوش نارسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد آن وجد و حال را در خود باقی یابد باید که داند
که آن مکر است از مکرهای الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی بازگذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو است یکی نسبت عوام و دیگری
نسبت خواص است مکری که نسبت عوام است باز دادن نعمت است با وجود تقصیر
در خدمت و مکری که نسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و می‌فرمودند که دوام شغل این طائفه که نسبت خواجگان است می‌ورزند بوجهی باید که اگر
یکی از ایشان از اثنای صحبت آب دادن تولد یا شیر گاو جنگ و نزاع بقومی واقع
شود که ساعتی بکشند دخول آن بر نفوذ ... و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از اداء د
جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند. و از نسبت
خود غافل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و می‌فرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه گیرند
و آن را خلوت و عزلت می‌نامند چه عذر دارند اگر چنین تجلی اعظم ایشان را باصل
می‌شمارند بغایت جاهل‌اند و اگر آن را حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی‌نمایند و گوشه
کاری بر خود نمیگیرند طائفه که بشرف استغراق و نتیجه جمع مشرف چنان شده اند
که بشواغل کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و می‌فرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوبیه است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و می‌فرمودند که لطافت این نسبت بوجهی است که
اگر سگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و می‌فرمودند که الاشیاء
تتبین باضدادها و شغل تجلی شد شغل بست بحق سبحانه و چون ضد را از ضد کراهت
بیشتر و منجذب نشود و از مکروه محجوب از ین جهت است که اهل این سلسله در بازار
و مواضع ازدحام خلق میروند و می‌نشینند تا بواسطه ضدیت خلق ذکر انتها اشتغال
ایشان دل منجذب شود و بحق سبحانه تعالی و می‌فرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تیسیر این طائفه که این نسبت برایشان تمام نیست سبب فتور عظیم در نسبت

میشود اگرچہ آن صحبت اہل زہد و تقوی باشد و این نہ انکار زہد و تقوی ست
کہ آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طایفہ کہ زہد و تقوی
غالب ست اہل نسبت را در صحبت ایشان ہمان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفہ خود کہ فوق ہمہ نسبتہا است باز میمانند چہ حکم غالب راست می بینید کہ صحبت
بدان و بیگانگان را چہ تاثیر باشد و از ایشان چہ نسبت ہا میرسیدہ حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید کہ بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و ہوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را کہ داعیہ این طریق باشد و دران اثنای خاطر تاہل
تشویش دہد باید کہ استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود بجائے رود کہ از زنان دور تر
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجہ کند کہ
قوت شہوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانہا گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد ہمت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزہ نماید شاید کہ بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند کہ کدخدائے
انبیاء و اولیاء را مناسبت کہ با وجود آن از حق سبحانہ تعالیٰ محجوب نمی شوند و عوام الناس
را نیز لائق ست کہ بہ آن تکمیل مرتبہ حیوانیت میکنند اما طائفہ کہ درین میانہ اند
و آرزوئی طریقہ دارند ایشان را نہایت نامناسبت یک نفس کہ با حق سبحانہ تعالیٰ
از درون بر آرند بہتر از ہزار فرزند است زیرا کہ دران ہزار فائدہ و نفع است
و درین ہزار فتنہ و ضرر و میفرمودند کہ اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و ہمہ را

صرف استغفار کنم سوز تدارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و
آن گناهی که خدای است سؤال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
وخدشه شود که خدای نسبتی است پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است
و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین وخدشه
آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق است بلکه به نسبت بعضی اشخاص است که لائق
بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت الهی آنچه
مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم الهی و جامع حکم
نامتناهی تجرد را بیان نموده اند و از تاهل اجتناب فرموده اند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند
که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که ویرا بصاحبت جالی تعلق شده بود
هر جا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیده ام که شیر را نیز اینحالت بوده است
پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف را بآن
صرف کردن مقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر است بعد ازان این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحان را
در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود
و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و درو

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا با هوا و هوس اشارت همیکنی یا حرف
عبارت میکنی نه بندهٔ حق نیاید از تو کار بنده هم مکن تا از رهت خیزد غبار
بیگانگی وادی را آزاد کن نه بنده مشغولی با دهواس یاد کن بعد از آن فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجهٔ صحبت
نه بواسطهٔ هوا و هوس است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او آنست که وجهی سازند که شما را از آن کسی کراهتی نشود از اینجاست
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن صحبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که منشا
صحبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقهٔ خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفهٔ مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله هر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانهٔ ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلسه خواطر آورده اند این کار
نه باندازهٔ عقل و ادراک است یعنی از دائرهٔ ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان همچنین مشغولی داشته اند این طریق را

آسان نباید شمرد و میفرمودند که طریقهٔ خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رسالهای خواجگان همراه میداشته‌اند
از آنکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خواجه طیفور
بر وجه کمال منحصر در طریقهٔ خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بسبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و همین معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
بیباک شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلاً کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجه دگر هم هیچ چیز این یقین را زایل
نمیتواند کرد و بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهول شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ؛ که لطف دوست بر ویش
دریچه نگشاد ؛ بعد از آن فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه تعالی نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چیز
این نسبت که بهمگی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده بهستی خود را صرف آنجناب کند پس خود
همین ثابت شده است که چه آن بر طلب آن متقدم است و آن حدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئاً وجدّ وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئاً طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بروی صفت ارادت تجلی بخشد آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل شود و نتیجه آن تجلی میل در انجذاب
نسبت بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میگردد
ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بر وی جلوه کرد و دل ویرا ربود و در باطن وی میل
و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان متقدم است طلب را چه فائده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فائده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملک کار آنست که همه کارها را
تابع یک مقصود سازید و داراکی خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در محبت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بران موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پس
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ؛ راه جانم سوی تو
نا ایمن است ؛ یا بحکم شرع در کارش فگن ؛ یا بکلی در نمکسارش فگن ؛ روزی
ببعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی حاصل
شد باز می آید اگر کاغذی رسید میروید این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای
ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ؛ باید چو خمار گیرت نگریزی ؛ روزی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را باهتمام بیان سخنان در داده بود و بشغف هرچه تمامتر گوش هوش بر استماع آن نهاده حضرت ایشان فرمودند که شما بر میل سخن شنیدن دارید خود در المضمون آنچه می شنوید در می باید داد سخن یکی هست از گفت و شنید کار نکشاید و میفرمودند که کلام را اجمالی هست بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد ظاهر گردانید از اینجاست که حق سبحانه انبیا را علیه السلام بکلام فرستاده نه بخارقست و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآة حق سبحانه حقائق غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از آنجا صورت لفظی پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را از مستمع باز ستاند و جمال نمیدهد سخن را مگر کلام اولیا پس این ابیات خواندند بیت

سه نشان بود ولی را نخست آن معانی شد که چو روی او ببینی دل تو با ذکر آید

دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی شد همه را ز هستی خود بحدیث می رباید

سیوم این بود که یعنی ولی اخص عالم شد که ز هیچ عضو او در حرکات بد نیاید

و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هرچه نویسم جدید بود نه قدید دوم آنکه هرچه بگویم مقبول بود نه مردود در کره ثانیه که راقم این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ کاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطایفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی از آن اینست قصیده

یار برداشت پرده از رخسار شد اَیْنَ تُشَوِّقُونَ یا اُولی الابصار

لمعه آفتاب طلعت او طَلَعَتْ مِنْ مَشارِقِ الاَنوار شد همه اشیا هلاک این اشراق شد

همه ذرات محو این انوارها همه را احتراق ساخته است این نورها همه را پاک سوخته است
این نارها لمعهٔ اوست در مکین و مکان‌ها جلوهٔ اوست در یمین و یسارها نیست
تکرار در تجلی اوها گرچه باشد برون ز حد شمارها لیکن آن از تجدد امثال‌ها بنماید
بصورت تکرارها جمله ذرات کون آئینه‌هاست که دران جلوه میکند رخ یارها
در هر آئینه تا عینی‌ها بنماید بعاشقان دیدارها گاه مستور در پس پرده‌ها گاه مشهود
بر سر بازارها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده می‌سراید تارها پردگی
اوست ما همه پرده‌ها پرده ساز اوست ما همه اوتارها تا شود نقش پرده شان
حایل‌ها از تماشای نور آن رخسارها ای زنند از غیب در پرده‌ها خیز در بردار پردهٔ
پندارها گر درین پرده یار میخواهی‌ها روی دل سوی نقشبندان آرها آن مقیمان
بارگاه الست‌ها دان ندیمان صدر صفهٔ یارها همه در بزم شوق شاه نشان‌ها همه
در رزم عشق شاه سوارها همه عالی وزرانمیان اعلیٰ‌ها شاه ابرار خواجه احرارها
برادر طریقه دلا ناموسی که از اخص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن بود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریة آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سایر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و ممیز بودند از دیگر

در جهانی که جیدن در درازد ملک کلمه پوستین میداد وخت یک در زمین شد

شنیدیم که از ان بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت او بچون

کردیم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت عسر آن

دو وقت میسر بود نه که اگر شنوم و دانم که در خطای کافرے سخنان این طائفه را هیچ

میگوید میبردم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرۀ اولی از حضرت

ایشان در درویشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکے

از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزو

می بردیم که چه بودی که در درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان

آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که

درویشی کار آسان است آینه است روی در ملک درویشی همین است که روی آئینه را

گردانند و در خلوتی خاص بفقیرے میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه

است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در

جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود این مبحث بغایت

مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل دران خوض کردن موجب ضلالت و

زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه انواع نجاسات

و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت

و مستثنی ساختن آنها موجب خرم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس

واجب بر او کجا آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و از ان شغل

بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بود و انمعنی چنانچہ ہست روی نماید در کرۃ ثانیہ در قریہ کاشتان کہ دہی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخت این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این ہست و بس ؎ رو در و گم شو وصال
این ہست و بس ؎ ای کمان و تیرہا بر ساختہ ؎ صید نزدیک و تو دور انداختہ
نحن اقرب گفت من حبل الورید ؎ تو فگندی تیر فکرت را بعید ؎ بعد از ان التفات
کردہ سخنان بسیار فرمودند کہ بعضی از ان این ہست کہ تا تو آمدہ بحال تو نیز ذخیرہا
اما باید کہ این را دانی کہ بسیار چیزہا کہ نمی باید از تو رفتہ اند و بسیار چیزہا کہ
میباید بجای آن نشستہ لیکن تو از ان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
کہ خربزہ چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبہ پختگی کرد در ہر آنی یک خامی ازوی
بیرود و پختگی بجای آن می آید و وی از ان خبر ندارد و بہیچ حسی ادراک
انمعنی نمیتواند کرد و اگر دہقان او را گوید کہ بسی خامی از تو رفتہ است و بسی
پختگی بجای آن نشستہ است وی باور نخواہد کرد لیکن چون بمرتبہ پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پختہ بیند داند کہ دہقان راست میگفتہ است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریہ عظیم غالب شدہ بود از چشمہای مبارک
ایشان دانہ دانہ اشک میریخت غالبا نسبت گریہ در وقت آن مخاطب بود کہ
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاہر گشتہ بود واللہ اعلم و در کرۃ اولی کہ بشرف
ملازمت آنحضرت رسیدہ شد پرسیدند از کجای گفتم مولد سبزوار است و اما در ہری
نشو و نما یافتہ ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند کہ مستی سبزواری افتاد و در سایہ
دیواری نشست بعد از لحظہ سر بالا کرد رافضی را دید کہ بر سر دیوار نشستہ است

و پایها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای
خود نوشته شخصی را غیرت دین در حرکت آمد کارد وی بکشید و چنان بر کف پای وی زد
که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا
کارد زده است وی دید که دران ازدحام و غوغا ملامت میشود و حیله انگیخت
و گفت مرا بگذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوار
لحظه استراحت نمایم چون نشستم و بالا نگاه کردم دیدم که شخصی نامهای را که من هرگز
نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که
کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند روافض که از وی این سخن
شنیدند دست وی بوسیدند و بروی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص
یافت آنگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهر بوده اید بعد ازان
فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفضه رسید جمعی از غلاة و سفهای ایشان بیکبار
قافله شیخ آمده زبان بسب ابی بکر صدیق رضی الله عنه بگشادند و ناسزا گفتند
اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشان را زجر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را
مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگر است و ابوبکر ایشان دیگر است
ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله علیه وسلم
و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را
ما نیز دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از
طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان
از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکاره است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

و عشق دارد و کمالات و اختصاص نسبتی میگویند شنیده ام من حضرت وی فرموده اند
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرامی
علیه الرحمة که شاگرد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقه خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و شأنی ثابت
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن منبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نموده که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس نه نشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن منبر پایه منبر
بوسه داده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانشمند که این امر واقع شود بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار بهمه وقت در اتباع
سنن و رفع بدع بحد کمال بالغ بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه با
خوف در دین و تقوی مثل والد شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
در ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و بمجلس وعظ خدمت والد رسید و دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسید نه چون بخانه آمد این حکایت مولانا شهاب الدین

و از مولانا محمد عطار سمرقندی که از آنحضرت شنیده بودم بوالعجب قصه کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امتثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست
باز زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراعات حسن التفات بایشان فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمدی یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود و دایم
از گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان بر پای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمودند میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید بآن مبالغه مشرف نبودند که ایشان را چنین نماید میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم و سه روز باشیدم بعد از مراجعت
بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و کسی از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریہ ایشان چیست فرمودند که مرزا شاہرخ را پادشاہ مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوہر شاد را کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا ویرا از منار انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن واگر ثابت نشده بی جهت مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از منار انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاہرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم شده بود و بی اختیار گریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت برایشان زیاده از غمها بوده است ومیفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت کند شیخ فرمود باعث برین داعیہ چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض ہمہ عصات امت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحت خلق کند پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند وی افتتاح مجلس کرد دران اثنا سائلی برخاست و جامہ خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبہ از بر کشیده بوی داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابوعثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلق است چیست

اگر شما با برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب
آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود
نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد از آن تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر
راقم این حروف در انجا خاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان
مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و بدین نیت بمجلس آنحضرت درآمدم بعد
لحظه فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم
بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت
نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن
معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست
بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم بآنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر
طریقت را در باب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتی
سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد
و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش کونیه از آئینه قوه
مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل
فرا گیرد مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند
بدفع اخلاق ردیه مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت
یا منتظر میباید شد که یکبارگی امری ظاهر شود و مراد را از همه خلاص گرداند و میفرمودند
که یاران ما باید که یکی از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجه حلالی قبول نمائید و بزراعت
مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و نا شدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست خود را در بالیست و دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسیم تو زد و ست مه خواه ماتم باش خواهی سور باش ﷺ و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکند و از رخصت اجتناب مینماید این طائفه از ارباب رخصت سیر میشوند و برخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقه خواجگان عزیمت است دقیقیکه بطریق عزیمت و اجتهاد امیکرد تند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از لوازم است پزند و طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی هیزم در دیگدان نهند و آتش افروزد و در هر طبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاؤ الدین از آن طعام نخوردی و میگفتند این طعام را ظلمتی است که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت سرد که برفی عظیم افتاده بود در ده تل کلاخان که بر دوفرسنگی سمرقند است سحر بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند دران محل و غلام طباخ دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت ساختن اصحاب در اثنای آن خدمت بایکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیدند دولت کردند و در آن عتاب وخطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا بآن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و آنکه بغفلت گرم کنید

وظلمانیکه ظلمات پیدا از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن ظلمت ظلمات در
باطن پیدا شود خدمت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که سر اختیار بعضی
از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت پاکی
حاصل شود و از استماع آواز نی ایشان را این معنی حاصل شده است بنابر آن اختیار
کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
هوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن از شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود در گذشته تمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تکلف
و تعمل بنسبت بیخودی و کیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان متوجه وی شده این بیت
خواندند بیت گر شرمیا بتهمت مستی که در طریق ما را نشانهاست از آن شاه بی نشان
و میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن متمکن نشده است با وی
مدارا و مواسا میکنند و بجانب او میروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی سر زند از
اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوت گرفت و او را یقین باین طریق
حاصل شد و کار با او افتاد باید که در هر نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست
مینمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد و شیخی که چنین نبود
وی را شیخی نرسد مرید خوردن را آن معنی است که شیخ باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمهٔ وی را بتوانند خورد یعنی نابود توانند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجهٔ حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را میگفتند کدام اندازه شما که به نسبت شما نسبت یا زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
بآن نور مشعل خود سازد و بآن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و منور شوند
که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا بین نمیشوید کی خواهید شد این فرصت صحبت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرون خویش را ۞ دور کن ادراک غیر اندیش را پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را و در دل مردم جا کنی یعنی همگی خود متوجه آن باش
که خود را در دل مردم که عبارت از مشائخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقهٔ خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجائی
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله است فقیری در مجالس صحبت بسیار
در رو مبارک حضرت ایشان می نگریست روزی وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاؤالدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در رو ما نظر مکن تا دل بباد ندهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع
دیوانه شود هر که ببیند رخ ما را ۞ بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
بروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا اهیبت و عظمت

در تصرف کرده هرچه ملائم حضور و جمعیت است از باطن مرید رخت بندد و از نهایت تصرف
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر یک
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد مصرع ایشکار دولت هست کنون تا کرا
دهند ۵ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضتی اختیار کند دوم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه استمداد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهترست هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهترست زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است ضمنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است برین زودتر متفرع شود که همیشه استمداد از همت پیر باشند و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند ع من بهر جمعیتی نالان شدم ۵
جفت بدحالان و خوش حالان شدم ۵ هرکسی از ظن خود شد یار من ۵ و از درون من
نجست اسرار من ۵ سر من از ناله من دور نیست ۵ لیک چشم و گوش را این نور نیست ۵
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی بر و بیداری بر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهت است که در کشف بعضی

ازاہل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر نمیکند که دران بیداری سرور
وفرحی دارد وآن سرور وفرح کار خواب میکند ودماغ را از یبوست نگاه میدارد وپس فرمودند
که خواجه علاء الدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره
بطوالسی آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد وزری طوالسی را که از جمله مخلصان وخدام ایشان بود بخواندند وگفتند
یاران را ببرید وخدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا
آمدند وبر کنار صفه نشستند وپای مبارک فرو آویختند وشیخ محمد را طلب کردند وپرسیدند
که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی ذکرنجکی در خاطر دارم فرمودند که
مرغ را آرید تا بینم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغها را آوردند حضرت خواجه یک را
بدست مبارک خود گرفتند وملاحظه کردند وفرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که
طعام را خورید وشب خواب کنید وچون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند ورفتند
وما شب آنجا باشیدیم وطعام خوردیم وخواب کردیم وصبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم ومیفرمودند که ذکر بمثابه تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل میبرند ومیفرمودند
که کار آنست که استغراق در ذکر شود بوجهیکه او را نه ذوق بهشت ماند ونه خوف دوزخ
خواب وبیداری وی را یکسان شود وشیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد ومیفرمودند
اگر سکوت در صحبت بسبب حفظ آگاهی بحق سبحانه باشد وملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت
بهشت است در آیه کریمه لَا یَسْمَعُوْنَ فِیْهَا لَغْوًا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمه ومناجات است
ومیفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک ومفهوم نشود وطریق

ادراک وی میسر نبود دست و عقل کامل آنکه بحقیقی وجه از غایب ادراک وی نیاید ماند
پس بدین تقریر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد دوست دارد دوست
این آشفتگی بکوشش می‌بود و به از خستگی به ویفرمودند که ارواح انسانیه وجود از قدس
همیشه در شاهد بودند چون با بسائط نشان آوردند محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدن مشغول محتاج الیها ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و حقیقی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تعلقات جسمی بسبب استعداد
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوع دیگر بیان کرده اند ویفرمودند عبادت
عبارت از آنست که با وامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و فرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر لغت تعظیم ویفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع ویفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تعمل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت ویفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه ویفرمودند
که سیر بر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق تعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرموده است مَن عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللہُ عِلمَ مَا لَم یَعلَم و علم لدنی آنست که مسبوق بتعلمی نباشد بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت تعلمی خاص از نزد خود و سینه او مشرف گرداند کما قال سبحانه وَآتَینَاهُ مِن لَّدُنَّا عِلمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی باشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلاً کسیکه علم بمسائل نحو میدارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل مرفوع است و مفعول منصوب وی را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آنرا گویند که هر یکی از مسائل بمثابه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لَا فَاعِلَ فِی الوُجُودِ اِلَّا اللہ چنین کس را عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظاهر خود و غیر خود بی تعمل و تکلف میداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر همچنین فاعل میداند یعنی بقوت ایمان وی را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در هر کدام که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد وی نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوند است بس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند

یاهردم کم خیال کیم بود شد رشد ق چند اند کس نداند چند اند عدیر شیده و نقد بهرد و عالم
نشد شد بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را واند ازین سخن حقیقت
واند که پهلوان نمود گرفتار پیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند دریں اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود و بعد ازان تواند بود که دیرا
آگاه سازند باین معنی که این توجه از دست بدات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را با صفات و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
باین معنی است و فرمود مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست با آنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد
با آنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از انجامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من
بآنجامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بر سبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خود دی
معتقد ماست آنست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بر سبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد ہمین ہست و آنکہ فرمودہ اند ما واسطہ وصول بسوی نیستیم از ما منقطع میباید شد
و بمقصود باید پیوست ہمین وصل ہست و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
با بستی سنگہا را بر سر خود برداشتی و میفرمودند ہرگاہ شما در صحبت من واصل شدید مراد از ان
وصل حق سبحانہ از ان چہ و فرمودہ بسیار ہست کہ ما در غم خلق ام و خلق بواسطہ ما در شادی
اگرچہ این شرک ہست کہ کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چہ کنیم کُلَّ یَوْمٍ ہُوَ فِیْ شَاْنٍ مارا بی ما چنین کلان ساختہ اند و میفرمودند کہ اگر
ذکر بر وجہی ملکہ شود کہ دل ہمیشہ حاضر بود و اگر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
و وی را حاضر مع اللہ میتوان گفت اما واصل مع اللہ نمیتوان گفت واصل آنست
کہ استناد حضور از وی منفی گردد و حاضر حق سبحانہ داند بذات خود و میفرمودند نہایت
کہ اولیا با آن میرسند آنست کہ مشاہدہ از ایشان غائب نشود یا آنکہ مشاہدہ از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در شاہد حقیقی و میفرمودند کہ تجلی کشف ہست و ظہور و آن معنی
بر دو گونہ تواند بود یکے کشف عیانی و آن مشاہدہ بمقصود ہست بچشم سر از دو اسرار انجرا
دوم آنکہ بتوسط کثرت احضار یا غلبہ محبت آنچہ غائب ہست کالمحسوس شود زیرا کہ از خواص
محبت ہست کہ غائب را کالمحسوس گرداند این ہست نہایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند کہ آیا نہایت این کار حضور و مشاہدہ است یا فنا و نیستی آنچہ فہم میشود
از کلام بعضی اکابر این ہست کہ نہایت حضور مشاہدہ باشد لیکن در واقع نہایت
فنا و نیستی میباید زیرا کہ گرفتار حضور و مشاہدہ نیز گرفتار غیر ہست و میفرمودند کہ
شہود دو معنی ہست یکی شہود ذات مقدس مقدسہ از ظہور در لباس مظاہر دوم
شہود دیگر آنست کہ آن ذات مقدس را از پردہ مظاہر مشاہدہ کنند بی جہت

آمیختگی باشد به نسبت یکی و یگانگی و این شهود را صوفیه شهود وحدت در کثرت می نامند
و حضرت رسول صلی الله علیه و سلم بعد از بعثت درین شهود بودند و مستغرق بودند عجب دارم
از کسی که گفته است مصرع منگر که که میگوید بنگر که چه میگوید باستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید
بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پرده مظاهر حق است سبحانه و مستغرق بودند که
حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن مستوجب
ساخته و ستوده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت
سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقه مستقیمه صرف کرده خود را آنجا
رساند که داند که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست و در دلیشی
همین است لیکن مردم آن را دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس
حضرت ایشان رسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست
و ظاهر از پرده مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند مثنوی
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ۞ موسیی با موسیی در جنگ شد ۞ چون به بیرنگی رسی کان
داشتی ۞ موسی و فرعون دارند آشتی ۞ و میفرمودند که واقفان هر قدر سخن سنجیده
یعنی بعد از علم بآن معنی که مجموع شده اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسودند
همچون آبیکه در انهار و جداول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است
ادراک ذوقی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شد و در راحت افتاد بیت
چون بدانستی که ظل کیستی ۞ فارغی گر مردی و گر زیستی ۞ پوشیده نماند که غیر ازین
کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

و لطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطهٔ فتور و فوت
حافظه و ظهور امور مانعه ضبط عبارات و استعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف لطائف شعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر
مرتسم و در آئینه خاطر منقش مانده است و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پلنگان سوی بالا خیز کن ؂ وقتیکه بیان ترک
هستی و خودپرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ؂
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کم زن که نزدیک است
یار ؂ وقتیکه بیان تفاوت ما بیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد شعاع
بدر قمر ؂ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ؂ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ؂
در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مألوفات و مانوسات بازبسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خواندم ظهور است این بیت بیت مارا خواهی تا این حدیث
ماکن ؂ خود با ماکن ز غیر ما خود واکن ؂ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن دار و آن نگار که آن نیست هر چه هست ؂ آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست ؂ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتیم و مهرت از دل رفت ؂ بخاک پای عزیزت که
همچنان باقیست ؂ در بیان استغنای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال عشقش زغیبت جانبازان دید ؂ زد نعره و فریاد که صد جان بجوی داد ؂ در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبرانند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ؂

شافعی را در روایت نیست ۞ در بیان نعمت ارادت طالبان میخوانند بیت
گر ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ۞ جهان پر شمس تبریز است کو مردی چو مولانا
در بیان آن معنی که بسی کسان را بواسطهٔ التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و بعد
ترک او بی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هر چه بودی و ارادت آمده بود ۞ چون شو
آنچ باختی کسی چه کند ۞ در ترغیب نصیحت و منع از غفلت میخوانند بیت شکر تنها مخور
با گل ترا میسند ۞ که در ترکیب باشد نفع بسیار ۞ در بیان آن معنی که صفات بشری و مقتضیات
طبیعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خواندند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ۞ سبزتر میشد آن درخت
از نار شهوت و حرص هر که صاحب دل ۞ این چنین دان و همچنین انگار ۞ در بیان شکار
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیده ام بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر ۞ منت ندارد و پدرش روز و شب عطا ۞ یعنی در جهان
که محل حوادث است ۞ در محنت وجود تو آورده مرا ۞ وقتیکه بیان طریقهٔ رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ۞ وان یکی را
روی او خود روی اوست ۞ روی هر یک می نگر میدار پاس ۞ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ۞ در میان جان ایشان خانه گیر ۞ در فلک خانه کند بدر منیر ۞
در بیان آن معنی که حکم غالب دارد میخواندند بیت ای برادر تو همین اندیشه ۞ مابقی
تو استخوان و ریشه ۞ گر گل است اندیشهٔ تو گلشنی ۞ ور بود خاری تو هیمهٔ گلخنی ۞ در تنبیه
بر حدت نظر و نکتهٔ فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ۞
دید آن باشد که دید دوست است ۞ وقتیکه بیان جمعیت میکردند خواندند بیت

همچو نابینا مبر هر سو تو دست ٭ با تو در زیر گلیم است هر چه هست ٭ یار تو خرجین تست و
کیسه است ٭ ور تو رامینی مجو جز ویسه است ٭ ویسه و رامین تو هم ذات تست ٭ وین
برونها همه آفات تست ٭ دهم در بیان صرعیت و منع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیش است ٭ یاد گیر و کسی که در پیش است ٭ در بیان کسب الوله و شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ٭ تا بجوشد آب از بالا و پست
هم در همین معنی میخواندند بیت تشنه بخفتید مگر اندکی ٭ تشنه کجا خواب گران از کجا ٭ تشنه چو نام
بخفتید بخواب آب دید ٭ یا لب جو یا که سبو یا سقا ٭ در بیان تجلیات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش کو در قدح آبی خورند ٭ در درون آب حق را
ناظر شوند ٭ بعد از بیان همین معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشاییم بحث این را این لباس ٭ تا سوال و تا جواب آید دراز ٭ ذوق
نکتهٔ عشق از من میرود ٭ نقش خدمت نقش دیگر میشود ٭ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ٭ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ٭ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود بر امری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح در آن شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر ہست و میفرمودند کہ صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب
نمیباشد ہمہ انبیا علیہم السلام با وجود استغراق در بحر توحید ہمت مصروف این معنی
داشتہ اند و میفرمودند کہ میرزا بابر کہ میگفت عارف را ہمت نیست معنی این نفہمیدہ
بودہ است عارف بعنایتی مشرف شدہ است کہ وی و جملہ اوصاف وی بعدم
آبادی رفتہ است کہ از وی نہ نام ماندہ است و نہ نشان ہر چہ از وی صادر میشود بوی
منسوب نیست آیہ وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللہَ رَمٰی و کریمہ فَلَمْ تَقْتُلُوْہُمْ وَلٰکِنَّ اللہَ
قَتَلَہُمْ مبنی از ہمین است و اگر نہ چنین بودی نسبت با انبیا مشکل میشود کہ عالمی را بتسلیط
قوت قاہرہ برہم زدند مثل نوح و ہود علیہما السلام کہ قوم خود را بہ آب و باد ہلاک ساختند
و میفرمودند کہ آنچہ حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرمودہ اند کہ عارف را ہمت
نیست معنی وی آنست کہ ممکن نظر بحقیقت و ذات خود ہیچ ندارد و آنچہ از اوصاف
عال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت ہمہ عاریت است و حق راست سبحانہ
پس عارف حد خود دانستہ در مقام فقر حقیقی کہ نیستی محض میباشد چنانچہ مقتضای
ذات اوست با اوصاف عاریتی ظاہر نمیشود ولکن جمعیکہ از ہواجس و وساوس
نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موہبت الٰہی باز رستہ اند باید کہ باطن
خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانہ گردانند یعنی در صورتیکہ این طائفہ ملہم
شوند بہ تسلط ہمت بر اندفاع و ہلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید کہ
ہمت مصروف دارند و خاطر تمام بر دفع و رفع اعدا گمارند عبید اللہ بلیانی
رحمۃ اللہ علیہ درویشی نہ نماز و روزہ است نہ احیای شب اینہمہ اسباب
بندگی ہست درویشی نرنجیدن ہست اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

خدای دان باشید اگر خدای دان نباید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون
خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر گوییم که خدای باشید
و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جامه خدای پاک پاکیم ؎ نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ؎ از هستی
و نیستی همیشه ؎ عریان شده ایم و جامه چاکیم ؎ و نیز از وی است بیت حقیقت
جز خدا دیدن روا نیست ؎ که بنیتاک در دو عالم جز خدا نیست ؎ نمیگوییم که عالم جمله
او شد ؎ که این نسبت بدو کردن روا نیست ؎ نه او عالم شد و نی عالم او شد ؎
همه او را چنین دیدن خطا نیست ؎ رباعی تا حق بدو چشم سر نبینم هر دم ؎ از پای
طلب نمی نشینم هر دم ؎ گویند خدا بچشم سر نتوان دید ؎ آن ایشانند من چنینم هر دم ؎
ابو عبدالله الزوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهة دنیا و قبول خلق از جمله دنیاست
و گفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را
معرفت داده بود بلایی بر وی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا بر میدارد و گفت که دور
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت تمیز گردانی خطا بر نهاده اند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کیست یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فایده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیادت میشود

و چون بسر خاک رسد و بحس مشاهده کند خاک او را حس او نیست مشغول او نشود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
اندر ایشان یکی است اما در بدنی که هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابد الآباد خواهد بود و آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و بعطای حق و بفنای خود و بقای حق و همچنین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ این همه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمی که کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آنرا می بندد و اگر چنین کند تا او را
خبر شود نفس او بهر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این فردمان عجب اعتقاد دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی بغیر خدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فائده بخلق رسد واگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند واگر بدانند که از ترک عمارت وگذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد وازان هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد واگر بتقصیر واهمال نه صد من حاصل کند وبسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد ازان ازوی بازخواست خواهند کرد واگر کسی را حالی هست که بزمین
وعمارت نمی پردازد خوش وقت او بود واگر از کاهلی ترک زمین کند وآنرا ترک دنیا
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست وهیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویاً
ودنیویاً وگفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد واورا از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَوْلِیَائِیْ تَحْتَ قِبَابِیْ این است واین
قباب صفات بشریت است نه پرده است از کرباس وغیره وصفات آنست که درد
عیبی ظاهر کند یا هنری را اندر چشم مردم بعیب فرا نماید معنی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِیْ آنست
که تا نور ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بیکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن ملک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم اندازد ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگرچه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیا علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند واولیا هی
از خورد داشت گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر ازان نیست که بنده خود را

مخدوم و مفسر نداند مولانا جلال الدین رومی قدس سرہ گفت با اولیای
حق ہم زانو برزانو باید نشست کہ آن را اثرہای ہست عظیم و گفت مرغیکہ از زمین بالا
پرد اگرچہ بآسمان نرسد اما این قدر باشد کہ از دام دورتر باشد و برہد ہمچنین اگر کسی
درویش شود و بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد کہ از زمرۂ خلق و اہل بازار ممتاز
باشد و از زحمتہای دنیا برہد و سبکبار گردد کہ نَجَی المُخِفُّونَ وَہَلَکَ المُثقَلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود کہ حاجت باعتذار
نیست آن قدر کہ دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود ہمہ دلتنگی از دل نہادگی برین عالم است ہر دمیکہ آزاد باشی
ازین جہات خود را غریب دانی و در ہر رنگ کہ نبگری و ہر مزہ کہ بچشی دانی کہ بآن
نمانی و جای دیگر روی پس ہیچ دلتنگ نباشی روزی از بہاء الدین پسر خود
گفت اگر خواہی کہ دائما در بہشت برین باشی با ہمہ کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز ہیچ کس بیش مباش، چون
مرہم و موم باش چون نیش مباش، خواہی کہ ز ہیچ کس بتو بد نرسد، بدگوی و
بدآموز و بداندیش مباش، و فرمود کہ آزاد مرد آنست کہ از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست کہ مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و بر سخن ایشان
کہ من با ہفتاد و سہ مذہب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
کہ دشنام ہا داد ایشان بخندیدند و گفتند با این ہمہ کہ تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است کہ از خادم ہمیشہ پرسیدی کہ در خانہ ما امروز چیزی ہست اگر
خادم گفتی ہیچ نیست شاد شدی و شکر ہا کردی کہ الحمد للہ امروز خانہ ما بخانہ

پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم میاند و اگر خادم گفتی مالابد مطبخ مہیا است مشغول گشتی گفتی
ازین خانہ بوی فرعون می آید۔ و زی در مجالس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند کہ شاہد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصے بخدمت
درویشی آمد پرسید کہ چرا پنہان نشستہ گفت این دم تنہا شدم کہ تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناہ کند گفت اگر طعام بی اشتہا خورد
کہ این درویش را گناہی است عظیم و گفت صحبت عزیز است مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت کہ درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریزی فرمودہ
کہ علامت مرید قبول یافتہ آنست کہ اصلا با مردم بیگانہ صحبت نتواند داشتن
و اگر اتفاق شود چنان نشیند کہ منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت کہ از رفتن من غمناک مشوید کہ نور منصور بعد از صد
و پنجاہ سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در ہر حالتیکہ باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی کہ باشم و نیز فرمود کہ در
عالم ما را دو تعلق است یکی ببدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانہ فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواہد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد و شفاک اللہ گفت
فرمود کہ شفاک اللہ شما را باشد کہ در میان عاشق و معشوق پیراہنی از شعر بیش نماند
نمیخواہید کہ نور بنور پیوندد و این غزل خواند ع چہ دانی تو کہ در باطن چہ شاہی
ہمنشین دارم و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی اللہ فی السر والعلانیۃ
و بقلۃ الطعام و قلۃ الکلام و ہجران المعاصی والآثام و مواظبۃ القیام و دوام الصیام
و ترک الشہوات علی الدوام و احتمال الجفاء من جمیع الانام و ترک مجالسۃ السفہاء

والتزام مصاحبة الصالحين والابرار وان خير الناس من ينفع الناس وخير الكلام
ما قل ودل والحمد لله وحده مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که در ستایش نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرود نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت دائم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقین
شوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و باقیمانده متألم شوند چه
مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد
به نسبت دریای محیط الّا اگر بآنچه دریابند سر فرو آرند و بآن آرام گیرند و در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد در آن محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر عمر ابدی درین یافت و نایافت سپری کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته و دیگر در معنی آیه سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بی واسطه شیء دیگر بوجود آمد صادر اول بود و چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن نبود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیه کریمه لم یلد نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود و اینچنین ظهوری از مظاهر مشابه
بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خلق الله آدم علی صورة الرحمن
نسخهٔ جامعه و مظاهر جمیع اشیاء گردانید و ویرا آیهٔ ذات و صفات و افعال بی نهایت
خود ساخت از حسب جامعیت ویرا مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیهٔ
قل هو الله احد الله الصمد صفت اوست پیدا شد که در ان وهم کفو بود و لا جرم
حق سبحانه به آیهٔ ولم یکن له کفوا احد نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه
شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی احسن کما احسن الله الیک
فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدای به بنده آن بود
که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد
که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن
همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا خدای تعالی
ظاهر گردد ۞

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید هست که صوفیان صافی طبع را
ازان برخوردار کند گو سهل نماید که گفتنی خود از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند اما بزرگ
داشتن باید که هر گفت ازان داروی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کانها طبیبان
روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشته ام تا نسخه که جمع آمد همه را در آن بکار بردم تا آنچه
بگویم که صحیح است دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثرها بخشد و جزای
چنین خیر جاری آنهارا که سر دکار باین دارند بدهد آمین ۞

صحت نامۂ مقالات الصوفیه

ا

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابوالحسن	ابوالحسین
۱۵	۱۳	دنست	دلست	۶۵	۳	بحرمت	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	نشناسند	۶۶	۱۶	ابوعبدالله	عبدالله
۳۳	۱۶	انش	انس	۷۰	۱۳	خیل	جبل
۳۸	۶	عنه	علیه	″	۱۴	دایورمن	دایورمن
۳۹	۱۸	چیزی نیست	چیزی و نیست	۷۲	۱۹	برزندگان بر	برزندگان بر
۴۰	۱	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	بنجم دوک	بنجم آواز دوک
″	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن است که حق	آن آنست که خواهد که حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتاب است	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	می لطلبید	می طلبید
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	″	″	ترسانیده ام	نرسانیده ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
″	۴	ولے	دسبے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	گردن	گردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صحت نامه مقالات صوفیه

۲

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گزارم	گذاردم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	یحبونه	یُحِبّونَهُ	۱۱۰	۹	ابوتبها	البوتها
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	//	۱۲	ایشان را	دل ترا
//	۱۹	دعوجها	دعوبها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصایع	الصائغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	بنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از محبت	از محبت از محبت
//	۱۷	برزبان	زبان	//	۱۴	ثواب	ثواب او
۹۴	۱۸	اقرار	اسرار	//	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گل	کل	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	بردبگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگویند	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدارنده	گدازنده	//	۱۵	بسیط	بسط
//	۱۱	حرزه	خرزه	//	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میشود وبامی زد	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	گر	مگر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصا لله

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۴	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۰۹	۱	خبیر	بشیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل حی دلہای ہر طرازی	"	۲	"	"
۱۳۵	۸	خودرا	خود گرد درا	۱۸۰	۳	از اہل تحقیق تا سجائے نائل	[illegible]
۱۴۴	۱۵	تفضیل	تفصیل	"	۲۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۲	آدہم	آدم	"	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات مثنوی	تجلیات نوری می بیند و آن کہ	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۴	نمت	تمت	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد یحیی	۱۹۰	۱۱	متجمل	تجمل
۱۷۰	۱۸	معتقدہ	معتقد	"	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۷۱	۱۶	قیومت	قیومیت		۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۷۳	۱۶	بمقصود دست	بمقصود دست جز این نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۷۴	۸	گجائی	گنجائی	"	۱۰	بہر حال	بہر حال ترقی
"	۱۷	خصائف اوقات المرضیہ	خصائص النفوس المرضیہ	۱۹۶	۹	در خدمت	و خدمت
۱۷۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل فالامثل
	۱۴	اخواسے	خواسے				

صحت نامه مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۱۹	تغیر	بغیر	۲۱۸	۷	فراقست	فرقت
۱۹۹	۱	ہوز	ہنوز	۲۲۲	۹	ہوجہ	موجب
″	۱۲	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	یہمیہ	ہیمہ
۲۰۰	۱۶	جبلہ	چلہ	۲۲۴	۱۵	اسمائتہ	اسمائیہ
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب	″	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معاذ ثابت ممکن نیست
″	۸	مجنتی	مجتبی	۲۲۵	۱۶	براند فانع	براند فاع
۲۰۵	۱۸	تبصفه	تبصفیه	۲۲۸	۱۱	قتاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	سینی	۲۳۰	۱۴	تلق	تعلق
۲۰۹	۱۴	سدیان ساد امشترق	سدیان عامه نبووند	″	۱۷	اوسکم	اُدخلکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۲۷	دربغداد	چون ببغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	″	۱۱	انس	پس
۲۱۵	۱۰	ہرچہ	ہمت	″	۱۷	باته	بآیة
″	۱۷	نخست	بخست	″	۱۳	بنور	ہنوز